د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونكو د روزنې
او د ساينس د مركز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
كتابونو د تاليف لوى رياست

ټولنيز لوستونه

پنځم ټولګی

Ketabton.com

د چاپ كال: ۱۳۸۹ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسي كتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري.
په بازار كې يې اخيستنه او خرڅونه په كلكه منع
ده. له سرغړونكو سره يې قانوني چلن كيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۸۹هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب د تالیف، څېړنې او تدقیق کمیټې

لیکوالان:

- الحاج سر مؤلف نجیب الله " امین افغان" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی
- د سرمؤلف مرستیال عبدالغیاث غوري د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د سر مؤلف مرستیاله شکیلا "حبیب رحیمي" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړې.
- مؤلف شیر محمد رونقي د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د مؤلف مرستیاله فایقه کوهستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.

د څېړنې او تدقیق کمېټې:

پوهنې وزارت:

- د مولف مرستیال محمد حسین احمد زی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د مؤلف مرستیال سید حبیب الله ولیزاده د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سرمؤلف مرستیال میر عبید الله فاضل د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- الحاج عبدالاحد غزنیوال د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف محمد انور د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف رحمن عنایت د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سر مؤلف مرستیال محمد افضل (ژباړونکی).
- سیف الرحمن آشنا د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د پښتو دیپارتمنت ادیټور.
- سید انور "میچنخیل" (رسام).

د محتویاتو، دیني، فرهنګي او سیاسي برخو د څېړنې او کره کتنې کمېټې:

- دوکتور محمد یوسف نیازي د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف ننګ د پوهنې وزارت د خپرونو او اطلاعاتو رئیس.

د څېړنې او تدقیق د څارنې کمیټه:

- دکتور عبدالغفور غزنوي د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین، دکمېټې رئیس

_ محمد صدیق پتمن د پوهنې وزارت تدریسي مرستیال. غړی.

_ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف رئیس. غړی.

کمپوز او ډیزاین: عنایت الله "غفاري" او حمید الله "غفاري"

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچي يې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی — د بلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د ترکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، ګوجــر دي — پامېـريان، نورستانيـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايمـــاق، هم پشـه يان
دا هيـــواد به تل ځليږي — لکــه لمــر پر شنه آسمـان
په سينـــه کې د آسيـــا به — لکــه زړه وي جـــاويدان
نوم د حق مودی رهبــــر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو استادانو، ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کیږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

زه پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او درونده مسؤولیت لري.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو موسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

گڼه	عنوان	مخ
۱	فهرست	هــ - و
	۱-ټولنه	
۲	لومړی لوست: ټولنه څه ته وايي؟	۱-۲
۳	دويم لوست: انسان د يو ټولنيز موجود په توګه	۳-۴
۴	دريم لوست: د انساني ټولنې په پر مختګ کې د ټولنيزو اړيکو ارزښت	۵-۶
	۲- ټولنيز خدمتونه	
۵	څلورم لوست: ښوونه او روزنه	۷-۸
۶	پنځم لوست: عامه روغتيا	۹-۱۰
۷	شپږم لوست: پوليس	۱۱-۱۲
۸	اووم لوست: اوبه او برېښنا	۱۳-۱۵
۹	اتم لوست: مخابرات	۱۶-۱۷
۱۰	نهم لوست: ډله ييزې رسنی	۱۸-۱۹
۱۱	لسم لوست: ښاروالی	۲۰-۲۱
۱۲	يوولسم لوست: زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورت) او لارې.	۲۲-۲۴
	۳- اقتصادي فعاليتونه	
۱۳	دولسم لوست: کرنه	۲۵-۲۷
۱۴	ديارلسم لوست: غلې	۲۸-۳۰
۱۵	څوارلسم لوست: ميوې	۳۱-۳۳
۱۶	پنځلسم لوست: سابه	۳۴-۳۵
۱۷	شپاړسم لوست: څاروي	۳۶-۳۷
۱۸	اوولسم لوست: مېږې او پسونه	۳۸-۴۰
۱۹	اتلسم لوست: غواګانې او غوايان	۴۱-۴۲
۲۰	نولسم لوست: آسپې او آسونه	۴۳-۴۴
۲۱	شلم لوست: اوښې او اوښان	۴۵-۴۶
۲۲	يوويشتم لوست: لاسي صنايع	۴۷-۴۸
۲۳	دوه ويشتم لوست: غالۍ اوبدل	۴۹-۵۰
۲۴	درويشتم لوست: ځمياري	۵۱-۵۳
۲۵	څلرويشتم لوست: خامک ګنډل	۵۳-۵۴
۲۶	پنځه ويشتم لوست: زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې	۵۵-۵۶
۲۷	شپږويشتم لوست: زموږ په هېواد کې د برېښنا د توليد فابريکې	۵۷-۵۹
۲۸	اووه ويشتم لوست: د سيمنټ جوړولو فابريکې	۶۰-۶۱
۲۹	اته ويشتم لوست: فلزي صنايع	۶۲-۶۳
۳۰	نه ويشتم لوست: زموږ په هېواد کې ترکاڼي او حجاري (تيږې تورل)	۶۴-۶۵
۳۱	ديرشم لوست: په افغانستان کې سوداګري	۶۶-۶۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ یو دیرشم لوست: کورنۍ سوداګري ---------------------------------- ٦٨-٦٩
۳۳ دوه دیرشم لوست: بهرنۍ سوداګري -------------------------------- ٧٠-٧١
۳۴ درې دیرشم لوست: د افغانستان صادرات او واردات ---------------------- ٧٢-٧٤

۴- د استوګنې چاپېریال او طبیعي منابع (سرچینې)

۳۵ څلوردیرشم لوست: د افغانستان اقلیم ------------------------------- ٧٥-٧٦
۳٦ پنځه دیرشم لوست: د افغانستان کانونه ------------------------------- ٧٧-٧٨
۳۷ شپږدیرشم لوست: د افغانستان ځنګلونه ------------------------------- ٧٩-٨٠

۵- سوله او بشري حقونه

۳۸ اوه دیرشم لوست: سوله او ژوند ------------------------------------ ٨١-٨٢
۳۹ اته دیرشم لوست: سوله څه ډول ټینګولای شو ---------------------------- ٨٣-٨۴
۴۰ نهه دیرشم لوست: بشري حقونه -------------------------------------- ٨۵-٨٦
۴۱ څلویښتم لوست: یو انسان کوم حقونه لري ------------------------------ ٨٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټولنه

لومړی لوست

ټولنه څه ته وايي؟

موخې :

- زده کوونکي دې د ټولنې له مفهوم سره بلد شي.
- زده کوونکي دې د ټولنيزو چارو په ارزښت وپوهيږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره بلد شئ.

پيروي	په چاپسي تلل، متابعت کول
ملت	ديو هېواد خلک چې له يو هويت څخه وي او ديوه دولت تابع وي
ټولنه	يوشمير خلک چې ګډ ژوند کوي.
ټولنيز	هغه کار چې په ټولو پورې اړه ولري.

- ټولنه څه ډول منځته راځي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ځای کې چې يو شمېر خلک يو د بل تر څنګ ژوند کوي، د يو او بل په مرسته يوه موخه ترسره کوي، دې ډول يو ځای کېدو او ګډ ژوند ته ټولنه ويل کېږي. انسان له خپل پيدايښت څخه را په دېخوا په ټولنيزه توګه ژوند کړی دی. مور، پلار او اولادونه ډېره کوچنۍ بشري ټولنه ده چې په يو کور کې ژوند کوي. ټولنه له همدغه ځای څخه پيل کېږي.

ښوونځي د يوې کورنۍ په پرتله يوه لويه ټولنه ده چې د هلکانو او نجونو د ښوونې او روزنې لپاره جوړ شوي دي.

هغه ښځې، نارينه، کوچنيان، زلميان او مشران چې په يو کلي او يا ښار کې اوسيږي، يوه کليوالي او يا ښاري ټولنه جوړوي. هغه خلک چې په يو هېواد کې اوسيږي له يو بيرغ، حکومت او قانون څخه پيروي کوي، يوه لويه هېوادنۍ ټولنه را منځته کوي چې د ملت په نامه ياديږي.

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې بحث وکړي. ورپسې دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر نورو ټولګيوالو ته واوروي.

- ټولنه:
- ټولنيز:

بيلګه ييزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (√) نښه او د ناسمو جملو په وړاندې د (×) نښه وليکئ.

– آيا په جومات کې د مسلمانانو راغونډيدو ته ټولنه ويلی شو؟ (   ).

– آيا د يو هېواد اوسيدونکو ته چې له يو قانون څخه پيروي کوي، ملت ويلی شو؟ (   )

– کورنۍ يوه کوچنۍ ټولنه ده. (   )

– ښوونځي ته کوچنۍ ټولنه نه ويل کېږي. (   )

– مور بايد د خپل کلي په ټولنيزو چارو کې لکه د لارو جوړول، برخه واخلو. (   )

– د خپل کلي او استوګنځي پاک ساتل يو ټولنيز کار دی. (   )

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

انسان د یوه ټولنیز موجود په توګه

موخې:

زده کوونکي دې د انسان په هکله معلومات ترلاسه کړي.

زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حشر	د کوم کار په خاطر د خلکو راغونډول، ډله ییز کار
صفت	ځرنګوالی، هغه کلمه ده چې د یو شي او یا یو چا ځرنګوالی بیانوي
باور	عقیده
پوهان	دانایان، عالمان.

- آیا انسان یو ټولنیز موجود دی؟
- آیا انسان دوست ته اړتیا لري؟

تاسې په وړوکتوب کې دوستان او ملګري لرل چې هر وخت به سره یو ځای وئ. یو له بله سره به مو لوبې کولې، جګړې به مو کولې او بیا به پخلا کیدئ، لانجه او پخلاینه به مو کوله. که نن ورځ ستاسې هغه د لوبو ملګري او انډیوالان نشته، په ښوونځي کې مو د هغو پر ځای نور ډېر خواږه ملګري پیدا کړي دي. یوازې تاسې نه یاست چې دغسې انډیوالان لرئ، ستاسې ښوونکي هم دغسې ملګري لري.

ستاسې مور او پلار هم دغسې دوستان او ملګري لري. نو ویلی شو چې په هر ځای او د ټولنیز ژوند په هر پړاو کې دغه انساني غوره او په زړه پورې صفت او واقعیت لیدی شو.

د وګړو تر منځ یوله بل سره د اړیکو د ټینګولو هڅې هر وخت او په هر ځای کې شته. له دې کبله زیاتره پوهان په دې باندې باور لري چې انسان یو ټولنیز موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې خبرې وکړي.
وروسته دې د هرې ډلې استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر ټولګیوالو ته بیان کړي.

- ښه دوست:
- بد دوست:

بېلګه ييزې پوښتنې:

- تاسې څو دوستان لرئ؟
- له خپلو دوستانو څخه څه هیله لرئ؟
- بد دوستان تاسې ته څه تاوان رسوي؟
- ښه دوستان له تاسې سره څه ډول مرسته کوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

د حشر په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې يې ولولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د انساني ټولنې په پرمختګ کې

د ټولنیزو اړیکو ارزښت

موخې:

زده کوونکي دې په ټولنیزو اړیکو باندې ښه نا ښه وپوهیږي.

زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

نصیب	برخه
اړوند	مربوطه
مسؤولیت	د یو کار یا دندې په غاړه اخیستل

- آیا کولای شو چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې پوره کړو؟

هېڅوک نه شي کولای چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې او نیمګړتیاوې پوره او تر سره کړي. له دې امله ټول انسانان ګډ ژوند او مرستې ته اړ دي. د بېلګې په توګه ترکاڼ نه شي کولای چې له ډوډۍ پخوونکي، سبو خرخوونکي، پښې، حلبي جوړوونکي، ټوکر پلورونکي، چمیار، ګنډونکي او داسې نورو سره اړیکې ونه لري. ځکه هغه نه یوازې دغو شیانو ته چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی یې لري، اړتیا لري، بلکې د هغوی مرستې ته هم اړ دی. په داسې حال کې چې موږ هر یو د خپلې کورنۍ د کوچنۍ ټولنې غړي یو، د خپل کلي، کوڅې، چم، ناحیې، ښار او هېواد د ټولنې غړي هم یو. موږ هر یو په دې ټولنو کې دندې او مسؤولیتونه لرو چې باید هغه په ښه توګه سرته ورسوو، تر څو د نړۍ د پرمختللو هېوادو په شان ترقي او پرمختګ زموږ د هېواد په برخه شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې خبرې سره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووایي .

- په ټولنه کې زموږ مسؤولیت څه شی دی؟
- په ټولنه کې زموږ حقونه کوم دي؟

ښېلګه ییزې پوښتنې:

- په هغه ټولنه کې چې په کې اوسېږئ، څه دنده لرئ؟
- ستاسې مور او پلارڅه دنده لري؟
- آیا ستاسې کورنۍ کولای شي چې خپلې ټولې اړتیاوې پوره کړي؟
- ګنډونکي چاته اړ دي؟
- ډوډۍ پخوونکي له چا سره باید اړیکي ولري؟
- د خپلو ګاونډیانو په هکله کوم مسؤولیت لرو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت :

د خپلو مشرانو په مرسته د ګاونډي د حقونو په هکله یو مطلب ولیکئ او سبا ته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲– ټولنيز خدمتونه

ښوونه او روزنه

موخې:

- زده کوونکی دې د افغانستان د ښوونې او روزنې له تاريخ سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د رسمي او عنعنوي ښوونې او روزنې تر منځ په توپيرونو وپوهيږي.

- د رسمي پوهنې له منځته راتلونه د مخه زموږ په هېواد کې څه ډول زده کړه کيده؟
- د رسمي ښوونځيو په جوړيدو سره پوهنې څه ډول وده وکړه؟

له لاندې نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ

عنعنوي	دوديز
ويجاړ	وران ، نړيدلي
بڼه	شکل ، څيره
پياوړي	غښتلي ، تکړه ، قوي
واکمنی	پادشاهي او مشري ، واکداري
عصري	نوي ، تازه ، نني ، اوسني
ګوټ ، ګوټ	ګوښه او څنډه
پيداګوژي انستيتوت	ښوونه او روزنه يا د ښوونې او روزنې په برخه کي مسلکي پوهه

پخوا تر دې چې زموږ په هېواد کې پوهنه په رسمي ډول منځته راشي، زده کړې به په عنعنوي يا دوديز ډول په کورونو او جوماتونو کې تر سره کيدې او په دې توګه به يو شمېر کوچنيانو ليکل او لوستل زده کول.

د امير شير علي خان په وخت کې پوهنې رسمي بڼه پيدا کړه، د کابل په ښار کې دوه ښوونځي پرانيستل شول، چې يوېې ملکي او بل يي نظامي و.

له هغې وروسته د امير حبيب الله خان د واکمنۍ په وخت کې په عصري بڼه د لومړي ځل لپاره د (حبيبيې) په نامه د عصري ښوونځي بنسټ کېښودل شو. بيا د اعليحضرت امان الله خان د واکمنۍ په وخت کې پوهنې په هېواد کې ډېر زيات پر مختګ وکړ. د هېواد په ټولو ولايتونو کې د ښوونځيو په پرانيستلو سربيره يې د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې د (مستورات) په نامه (ځانګړی ښځينه ښوونځی) پرانيست. وروسته د حبيب الله کلکاني د واکمنۍ په وخت کې دغه ښوونځي وتړل شول. خو د اعليحضرت محمد نادرخان د واکمنۍ په دوره کې دغه ښوونځي بيرته پرانيستل شول. د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په زمانه کې لومړني او منځني ښوونځي، عمومي او مسلکي ليسې، دارالعلومونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې او پوهنتونونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې جوړ او رواج شول.

د وخت په تېريدو او په هېواد کې د بدلونونو په راتلو سره د پوهنې سيستم تر بل هرڅه زيات ويجاړ او د دغو بدلونونو تر اغېز لاندې راغی.

د مجاهدينو د واکمنۍ په منځته راتلو سره يو شمېر غير فعال ښوونځي بيرته فعال شول.

په هېواد کې د لنډ مهاله او انتقالي دولتونو په برياليتوب سره د پوهنې سيستم بيرته را ژوندی او د پياوړتيا په لور روان شو او له نړيوالو معيارونو سره سم نوی تعليمي نصاب منځته راغی.

په ټول هېواد کې ښوونځي، پوهنتونونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې، د پيداګوژۍ انستيتوتونه، مسلکي ښوونځي او ديني مدرسې فعالې او څه نا څه د (۵ ميليونو) هغو کوچنيانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته په کې د زده کړې زمینه برابره شوه، چې عمر یې په ښوونځیو کې د شمولیت لپاره برابر وو. په لومړنیو ښوونځیو کې په مختلط (ګډه) ډول او په منځنۍ او ثانوي دورو کې په غیر مختلط ډول د زده کړې موقع برابره شوه او تر منځنۍ دورې پورې زده کړه جبري اعلام شوه.

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوع ګانو په هکله دوه دقیقې خبرې وکړي او بیا دې د هغوی استازي دغه خبرې په ټولګي کې بیان کړي.

- دودیزه ښوونه او روزنه
- رسمي ښوونه او روزنه

بیلګه ییزې پوښتنې:

- په افغانستان کې د ښوونې او روزنې تاریخچه بیان کړئ.
- د ښوونې او روزنې کومه بڼه ډېره اغېزمنه ده؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت :

د خپلو مشرانو په مرسته وواياست چې ستاسې په نظر کوم ډول ښوونه او روزنه ښه ده؟ همدارنګه د دایرو دننه جملې یوه له بلې سره پرتله او بیایې یو تر بله سره ونښلوئ .

عصري ښوونه او روزنه

۱. د ښوونځي چاپېریال او ټولنه د زده کړې ځای دی.
۲. زده کړه ډله ییزه، مشترکه او ګډه ده .
۳. له کتاب او درسي مرستندویه موادو پرته له کمپیوټر او د زده کړې له نورو عصري وسایلو ګټه اخلي .
۴. تدریس دوه اړخیز دی، په دې معنا چې ښوونکی او زده کوونکي دواړه فعال دي.
۵. زده کوونکي په تحقیقي (څېړنیزو) چارو بوختیږي .
۶. ننني ښوونځي زده کوونکو ته ور زده کوي چې څه ډول یې زده کړي.
۷. زده کوونکي فکر کولو او هڅولو ته اړ باسي.
۸. ښوونه او روزنه عامه ده .

سره ورته والی

زده کړه

دود یزه ښوونه او روزنه

۱. کورونه او جوماتونه د زده کړې ځایونه دي.
۲. زده کړه انفرادي یا ځانله ځانله ده.
۳. یوازې له کتاب څخه یې ګټه اخیستله .
۴. زده کړه په یو اړخیز ډول ده. زده کوونکي غیر فعال وي.
۵. یوازې د کتاب په مطلبونو بسنه (اکتفا) کیږي.
۶. زده کوونکي د کتاب د مطلبونو په حفظ کولو مجبور دي.
۷. ښوونه او روزنه وګړنیزه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

عامه روغتیا

موخې:

- زده کوونکي دې د روغتیا له مفهوم سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې له ناروغیو څخه د مخنیوي په خاطر پاکوالی په پام کې ونیسي.
- زده کوونکي دې خپلې روغتیا او سلامتیا د ساتلو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مفهوم	معنا
تشکیل	یوه شي ته شکل ورکول، جوړښت
وقایه	د یوه شي په واسطه د کوم شي ساتل او مخه نیول
معالجه	د ناروغ علاج کول
خځلې	نا پاکی، جارو شوی نا پاکی
چاپیریال	محیط
غونډېدل	ټولول، یوځای کول
بېلګه	مثال، نمونه

- د ناروغیو د مخنیوي په خاطر باید څه وکړو؟
- کومو شیانو ته پاملرنه وکړو چې ناروغ نه شو؟

د خلکو د روغتیا او سلامتیا د ساتلو په خاطر په دولتي تشکیلاتو کې د روغتیا وزارت موجود دی. دغه وزارت د هېواد د ټولو خلکو د درملنې مسؤولیت په غاړه لري. د روغتیا د وزارت دندې په دوو برخو ویشل کېږي:

د وقایې او یا د ناروغیو د مخنیوي برخه او د ناروغیو د درملنې برخه. د روغتیا وزارت د کوچنیانو د ناروغیو لکه پولیو (ګوزن)، کوی (چیچک)، شری، تیتانوس او داسي نورو پر ضد واکسین ورکوي چې د وړونکو او خطرناکو ناروغیو په وړاندې وقایه شي.

وقایه د درملنې په پرتله آسانه او ارزانه ده.د روغتیا وزارت او د هېواد ټول خلک دنده لري چې د خپل چاپیریال او استوګنځي لکه کور، کلي، کوڅې او ښار پاک ساتلوته پاملرنه وکړي. په ناولي او ککړ چاپیریال کې مچان، غوماشي او میکروبونه وده کوي او د ډول، ډول ناروغیو د لېږدیدلو سبب ګرځي. په دې خاطر موږ ټول باید خپل کالي، ځان، کوټه، ښوونځي، کور او استوګنځی پاک وساتو او خځلې سره راغونډې او پخپل ټاکلي ځای کې واچوو تر څو په ډول، ډول ناروغیو اخته نه شو. د روغتیا د وزارت بله دنده دا ده، چې د هېواد په ټولو ولایتونو، ښارونو او ولسوالیو کې روغتونونه او کلینیکونه جوړ کړي، چې ددغو ځایونو په ناروغیو باندې د اخته خلکو درملنه وکړي.

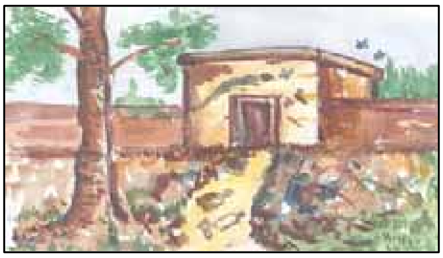

ناولی چاپیریال

پاک چاپیریال

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې
دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي، هره ډله دې په لاندې موضوعګانو باندې خبرې وکړي او بيا دې د هغوی استازي د دوی نظر د ټولګي والو په وړاندې ووايي:
- دځپل ځان د روغتيا او سلامتيا په هکله بايد څه وکړو؟
- د ناروغيو د مخنيوي لپاره څه کارکولای شو؟
- داستوګنځي پاک ساتل د انسان د روغتيا لپاره څه ګټه لري؟

بيلګه ييزې (نمونه يي) پوښتنې:

۱. څه ډول کولای شو د ناروغيو په وړاندې ځانونه وقايه کړو؟
۲. واکسين د څه لپاره دي؟ ماشومان ولې واکسينوي؟
۳. دځپل کور، کلي، کوڅې او ښار په پاک ساتلو کې مونږ او تاسې يعنې د هېواد ټول اوسيدونکي څه مسؤوليت لرو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:
د خپلو مشرانو په مرسته د شرې او کوې په هکله معلومات تر لاسه کړئ او سبا يې په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته ووایاست.

---

(۱) کوی (چيچک) هغه ناروغي ده چې په ټول عمر کې يې سړی يو وار تېروي. هغه څوک چې په دې ناروغۍ اخته شي په مخ او پوټکي باندې يې دانې راخيژي. کله چې دغه دانې وچې شي او ناروغ له دې ناروغۍ څخه جوړ شي په وجود باندې يې د دغې ناروغۍ ټپونه پاتې کيږي. له نيکه مرغه چې اوس د دغې ناروغۍ واکسين پيدا شوی دی، چې که چېرې کوچنيانو ته ولګول شي، نو په دې ناروغۍ نه اخته کيږي.
(۲) شرې: دا هغه ناروغۍ ده چې د سړي په پوټکي باندې سور رنګه وړې دانې راخيژي. دغـــه ناروغي هم سړی په ژوندانه کې يو وار نيسي. واکسين يې د ناروغۍ سختوالی او خطر کموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

پولیس

موخې:
– زده کوونکي د پولیس او د هغه له دندو سره آشنا کول.
– زده کوونکي له ترافیکي قوانینو سره بلدول.
– زده کوونکي دې د ترافیکي قوانینو رعایت وکړي.

– د پولیسو دندې او مسؤولیتونه څه شی دي؟
– د ترافیکو پولیس څه دنده لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

پولیس	د امنیت ساتونکي
څارل	یو شي ته کتل، تعقیبول
ادامه	پایښت، دوام
امنیت	امن او آرامي
تطبیق	د یو شي په عمل کې پلي کول
نظم	ترتیب

پولیس په ټول هېواد کې د امن د ساتلو دنده په غاړه لري. هر څوک چې لــه ټــولنیزو اخلاقو سره په مخالفو عملونو لکه: غلا، بډې اخیستلو، اختلاس، قاچاقو او داسې نورو باندې لاس پورې کړي او د دولت قوانین تر پښولاندې کړي، پولیس یې څاري او نیسي یــې. لــه لومړنیو څېړنو وروسته یې څارنوالۍ او محکمې ته استوي. همدارنگه پولیس دنده لري چې په ټول هېواد کې امنیت ټینگ او د دولت قوانین پلي کړي چې خلک وکړای شي په آرامه فضا کې خپل ورځني ژوندانه ته دوام ورکړي.

که څه هم پولیس زیاتې دندې لري خو په لنډ ډول یې یو څه د بېلگې په توگه دلته راوړوو.

۱– د دولتي دوایرو ساتل
۲– د عامه موسساتو ساتل
۳– د بهرنیو موسسو او سفارتونو ساتل
۴– د لارو د امنیت ساتل
۵– د دولت د قوانینو پلي کول، څارنه او له هغو څخه د سر غړوونکو تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د ترافیکو پولیس په واټونو او لویو لارو کې د ترافیکي مقرراتو د تنظیم او پلي کېدو دنده په غاړه لري، چې ټول لېږدونکي وسایط او خلک د تلو راتلو او له واټونو څخه د تېرېدو په وخت کې له ستونزو سره مخامخ نه شي.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې نقلیه وسایط د واټونو او لارو په ښي لاس تګ راتګ کوي. په زیاتره څلور لاروکې د ترافیکو یو یا څو تنه پولیس د ترافیکو د پېښو د مخنیوي په خاطر نقلیه وسایطو ته لازمه لارښوونه کوي. په ځینو څلور لاروکې ترافیکي څراغونه درول شوي دي. د سره څراغ په لګیدو نقلیه (لېږدونکي) وسایط درېږي. د ژېړو څراغونو په لګیدو سره موټر د حرکت لپاره تیارى نیسي او د شنو څراغونو په روښانه کیدو سره حرکت کوي. د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې ترافیکي څراغونه د کمپیوټر په واسطه اداره کېږي.

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله له خپلو ملګرو سره مشوره وکړي. بیا دې هره ډله د لاندې موضوعګانو په هکله معلومات وړاندې کړي:

لومړۍ ډله: پولیس څه دنده لري؟

دویمه ډله: پولیس څه ډول خلک تعقیبوي، نیسي يې او بیا يې څارنوالي او محکمې ته استوي.

دریمه ډله: د ترافیکو د پولیس دنده څه شی ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

١– خلک د پولیسو په وړاندې څه مکلفیت لري؟

٢– له څلور لارو څخه څه وخت او څنګه تېر شو؟

٣– د چا خوښېږي چې په راتلونکي کې پولیس شي؟ او ولې؟

۴- د ترافیکو د پولیس دنده ولې سخته او مشکله ده؟

۵- پولیس یعني څه؟

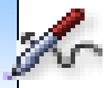

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

که چېرې تاسې پولیس شوئ څه کارونه سرته رسوئ؟ په دې هکله یو مطلب جوړ کړئ او په ټولګي کې يې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

اوبه او برېښنا

موخې :

- زده کوونکي دې د اوبو او برېښنا په ارزښت او ګټو باندې پوه شي.
- زده کوونکي دې د برېښنا پر خطرونو باندې پوه شي او له هغوی څخه دې ځانونه وژغوري.

– تاسې په کورکې برېښنا لرئ؟ که لرئ يې له هغې څخه څه ډول ګټه اخلئ؟

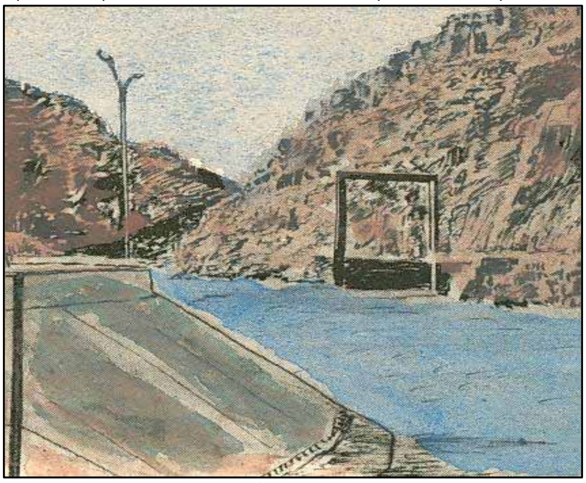

د بر ېښنا د بند عکس

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

ژغورل	ساتل
انرژي	ځواک، قوت، طاقت
توګه	ډول
پکيو	پکې
کېبل	د برېښنا مزی

اوبه د ژوندانه لپاره يوه مهمه او حياتي ماده ده او د يوې سيمې د زرغونيدو او ښکلا سبب ګرځي. له نيکه مرغه زموږ ګران هېواد يو غرنی هېواد دی چې سيندونه ور څخه سر چينه اخلي. هغه اوبه چې له لوړو او غرنيو سيمو څخه هوارو ځمکو ته را بهيږي يوه داسې قوه او انرژي ترې نه تر لاسه کېږي چې خلکو له پخوا زمانو څخه تر ننه پورې ترې ډول، ډول ګټې اخيستې دي. د بېلګې په توګه خلک سر بېره پر کرنې د ژرندې، پايکو او آبي پکيو په فعالولو کې هم ترې کار اخلي. همدارنګه د برېښنا د بندونو تر څنګ د برېښنا د توليدونکو توربينونو په لګېدو سره برېښنا لاس ته راوړي او له هغې څخه د کورونو په روښانولو، د ماشــينونو د فعالولو او داسې نورو چاروکې کار اخلي. تر اوسه پورې زموږ په هېواد کې د سيندونو لــه پاسه يو زيات شمېر بندونه جوړ شوي دي چې د يادولو وړ يې د نغلو، کجکي، ســروبي او درونټې بندونه دي. هغه برېښنا چې د برېښنا په بندونو کې توليديږي د هوايي لينونو او کېبلونو په واسطه ښارونو او فابريکو ته لېږدول شوې ده.

د برېښنا له انرژۍ څخه ډېرې ګټې اخيستل کېږي چې د هغو له جملې څخه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

– کورونه د برېښنا د انرژۍ په واسطه روښانه کېږي.

– راديو او تلويزيون د برېښنا د انرژۍ په واسطه کار کوي.

– کمپيوتر د برېښنا د انرژۍ په واسطه فعاليږي.

– يو شمېر خلک د برېښنايي منقلونو په واسطه خواړه پخوي.

– برېښنايي پکي، آبگرمي، برقي اوتو او ځيني نورشيان د برېښنا په انرژۍ کار کوي.

پر حرارتي او آبي برېښنا سر بيره د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې له اتومي انرژۍ او د لمر له انرژۍ څخه هم برېښنا لاس ته راوړي.

امريکايي ستر پوه (اډيسن) برېښنا اختراع کړه چې موږ تر اوسه پورې له هغې څخه گټه اخلو. هغوی له دې لارې څخه بشريت ته ستر خدمت تر سره کړی دی.

د برېښنا خطرونه او د دغو خطرونو مخنيوی:

– د برېښنا لين دوه مزي لري. يوېې مثبت او بل يې منفي دی. که چېرې د برېښنا لينونه لوڅ وي، په دې صورت کې دواړه مزي يو له بله سره نښلي، شارټي (ټکر) رامنځته کېږي او د کورونو د سوځېدو او د اور د لگيدو او خپرېدو لامل کېږي. له دې کبله بايد کوښښ وشي چې د برېښنا لينونه زاړه او لوڅ نه وي.

که چېرې د انسان لاس د برېښنا په لوڅ مزي ولگېږي برېښنا يې نيسي او وژني يې. بايد هغه چاته چې برېښنا نيولی وي لاس ورنه وړو. په دې صورت کې بايد کوښښ وشي چې د برېښنا بهير بند شي.

په لمدو او نمجنو ځايونوکې د برېښنا زاړه لينونه شارټي کوي او د ځاني تلفاتو او زيانونو سبب گرځي. د برېښنا له زړو او شارټ شوو وسايلو او سامانونو څخه بايد کار وانه‌خيستل شي ځکه چې د ځاني او مالي تلفاتو سبب گرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله بحث وکړي. وروسته دې دهغوی استازي په دې هکله د خپل ګروپ نظر ووایي.

لومړۍ ډله: د اوبو له قوې څخه څه ګټه تر لاسه کولی شو؟

دویمه ډله: له برېښنا څخه څه ګټه اخیستل کېږي؟

دریمه ډله: د برېښنا له خطرونو څخه ځانونه څه ډول وساتو؟

څلورمه ډله: په پرمختللو هېوادونو کې د برېښنا تولید په څه ډول دی؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱– له اوبو څخه څه ګټه اخیستی شو؟

۲– خلک څه ډول له سیندونو څخه برېښنا تر لاسه کولای شي؟

۳– برېښنا څه ګټه لري؟ په دې اړه معلومات وړاندې کړئ.

۴– د برېښنا له خطرونو څخه څه ډول ځانونه وژغورو؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د برېښنا د بې ځایه لګښت د مخنیوي په اړه یو مطلب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

مخابرات

موخې:

- زده کوونکي د مخابراتو د کلمې پر مفهوم او معنا پوهول.
- زده کوونکي دې له مخابراتي وسایلو څخه ګټه واخیستلای شي

- څرنګه کولای شو د هېواد دننه او بهر له خپلو دوستانو سره تماس ونیسو؟
- د ټېلیفون او موبایل ټېلیفون په هکله څه پوهېږئ؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره اشنا شئ.

مخابرات	خبر اخیستل او خبرلېږل
ایمیل	هغه لیکنه چې دبرېښنا د الکترونونو په واسطه لیږل کېږي، برېښنالیک
تماس	تړاو، ارتباط
موبایل	ګرځنده
انټرنیټ	د نړیوالي شبکې نوم دی چې د نړۍ ټول کمپیوټرونه سره نښلوي
کمپیوټر	د معلوماتو هغه پر مختللی ماشین دی چې د بشر بې شمېره اړتیاوو ته ځواب وایي

مخابرات د انسانانو تر منځ د اړیکو نیولو وسیله ده. پخوا چې ټېلیفون، مخابرې، سړکونه، موټرونه، الوتکې او نور نقلیه (لېږدوونکي) وسایط موجود نه وو، خلک به له یو ځای څخه بل ځای ته پلي تلل. د لیک، خبر او یا احوال او کوم جنس وړلو به زیات وخت نیوه. له نیکه مرغه نن ورځ د مخابراتي نورو وسایلو لکه: تیلفون، تیلګراف، فکس، موبایل او برېښنالیک په واسطه په ډېر لږ وخت یعنې په څو ثانیو کې حال احوال رسیږي او همدارنګه د نقلیه وسایطو لکه د موټرو، اورګاډو او الوتکو په منځته راتلو سره هم د مخابراتو آسانتیاوې ګړندۍ شوي دي.

مخابرات په واقعیت کې د یوې ټولنې د اعصابو حیثیت لري، ځکه د هغوی په واسطه کولای شو چې په ډېر لږ وخت کې د نړۍ له پېښنو څخه خبر شو.

زمـــوږ په هېواد کـــې له ډېرو پخوا وختونو راهیسې له ټېلیفون څخه ګټه اخیستل شوې ده. نن په نړۍ کې د مخابراتو له ډېرو پر مختللو وسایلو لکه: فکس، کمپیوټر او انترنت څخه کار اخیستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکس ماشین د مهمو او ضروري اسنادو په لیږلو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي.
کمپیوټر یو نوی او مدرن ماشین دی چې کولای شي د بشر ډېرې اړتیاوې پوره کړي.
کمپیوټر هر ډول معلومات پخپله حافظه کې ساتي او د ضرورت په وخت کې له هغې څخه کار اخیستل کیږي.

انټرنټ په حقیقت کې د یوې نړیوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ کمپیوټرونه او شبکې یوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په کم وخت کې خبرونه، عکسونه او لیکلي معلومات په لږ لګښت سره له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي.

په دې وروستیو کې زموږ په هېواد کې د موبایل ټیلیفونونو، فکس، کمپیوټر او څه ناڅه له انټرنټ څخه کار اخیستل کېږي.

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله خبرې وکړي او بیادې د هغوی استازي د خپل اړوند ګروپ (ډلې) نظر خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

- خلکو به په پخوا زمانوکې څه ډول خپل خبرونه او احوال له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول؟
- د نن ورځې او د تیرو وختونو د لیکونو او شیانو د وړلو او راوړلو چارې یوه له بلې سره پرتله کړئ.
- نن ورځ زموږ په هېواد او نړۍ کې څو ډوله ټیلیفونونه موجود دي؟

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱- د نوو لویو لارو موجودیت د مخابراتو په برخه کې څه رول لري؟
۲- د مخابراتي وسایلو د ډولونو نمونه واخلئ او ووایئ چې خلک نن له کومو مخابراتي وسایلو څخه کار اخلي.
۳- له انټرنټ څخه څه کار اخیستل کېږي؟
۴- کمپیوټر د څه لپاره کارول کېږي؟

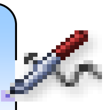

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

نوو او مدرنو مخابراتي وسایلو څه ډول آسانتیاوې رامنځته کړې دي؟ په دې هکله یومطلب برابر او سبا ته یې په ټولګي کې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

ډله ییزې رسنۍ

موخې:

- زده کوونکي دې له ډله ییزو خپرونو سره آشنا شي
- زده کوونکي دې له ډله ییزو خپرونو څخه ښه ګټه واخیستی شي

هغه ډله ییزې خپرونې (رسنۍ) چې پېژنئ، نومونه یې واخلئ؟

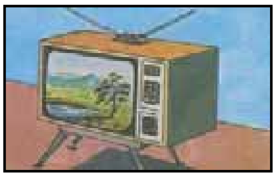

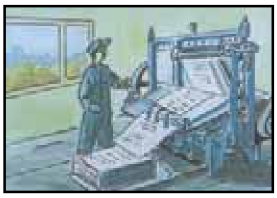

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

اختراع	دیو نوي شي جوړول چې د مخه ترې هغه بل چا نه وي جوړ کړی
کابو	نژدې، تقریباً، لږ تر لږه
اطلاعات	خبرونه، معلومات او خپرونې، رسنۍ

ډله ییزې خپرونې او رسنۍ د ولسونو د فکرونو د روښانولو لپاره زیات ارزښت لري. دغه خپرونې ډېر ډولونه لري، لکه: کتاب، ورځپاڼه، مجله، راډیو، تلویزیون، کمپیوټر، انټرنټ او داسې نور.

راډیو د تلګراف له پرمختګ څخه وروسته منځته راغله. راډیو د لومړي ځل لپاره یو ایټالوي پوه (مارکوني) په ۱۲۷۳ لمریز کال کې اختراع کړه. له راډیو څخه زموږ په هېواد کې د امیر امان الله خان د پادشاهۍ په وخت کې کار واخیستل شو. وروسته بیا د اعلیحضرت محمدظاهر خان د واکمنۍ په وخت کې د راډیویي خپرونو لومړنۍ دستګاه په هېواد کې په فعالیت پیل وکړ. خلک د راډیو له لارې کولای شي چې په کم وخت کې له نړیوالو پېښو څخه خبر شي.

له نن څخه کابو دوه اویا (۷۲) کاله دمخه په ۱۹۳۶ م کال کې د لومړي ځل لپاره د تلویزیون اساسي او عمومي ننداره د انګلستان هېواد په مرکز د لندن په ښار کې وښودل شوه.

زموږ په هېواد کې د تلویزیون لومړنۍ آزمایښتي خپرونې د ۱۳۵۶ هـ ش کال د کب د میاشتې په (۲۵) نېټه پیل شوې او په رسمي توګه په کال ۱۳۵۷ هـ ش د تلویزیون نشرات پیل شول. په تلویزیون کې کولای شو چې د علمي، خبري، تفریحي، ښوونیزو او داسې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او خپرونو ننداره وکړو. هر وخت باید کوښښ وشي چې له تلویزیون څخه ښه او په زړه پورې ګټه واخیستل شي. د هغو فلمونو له نندارې څخه ډډه وکړو، چې د ټولنیزو اخلاقو پر ضد او زموږ د اسلامي او افغاني کلتورمخالف وي.

په اوسني وخت کې د نړۍ په زیاتره هېوادونو کې له انټرنټ څخه ګټه اخلي. انټرنټ ډېره نوې او غوره اطلاعاتي او معلوماتي وسیله ده. انټرنټ له نن څخه تقریباً پنځه دیرش کاله دمخه د کمپیوټرونو د نښلولو په نتیجه کې منځته راغی. اې میل (برښنالیک) د معلوماتو او احوال د لیږد رالیږد ښه لاره ده.

انټرنټ په حقیقت کې دهغې نړیوالې شبکې نوم دی چې نړیوالې کمپیوټري شبکې یوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په ډېر لږ وخت کې خبرونه، عکسونه، لیکلي معلومـــات او نـــور پروګرامونه په ډېر کم لګښت له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي. د نړۍ د پـــر مختللـــو هېوادونو خلک له انټرنټ څخه زیاته ګټه اخلي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې هم ددغه نوي تخنیک بنسټ ایښودل شوی او ګټه اخیستل ورڅخه پیل شوي دي.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله فکر وکړي او د ټولګي استازي دې موضوع د ټولګیوالو په وړاندې بیان کړي.

- له راډیو څخه څه ګټه اخیستی شو؟
- له تلویزیون څخه څه ګټه تر لاسه کولای شو؟
- له انټرنټ څخه څه ګټه اخیستی شو؟
- ورځپاڼې او مجلې څه اهمیت او ارزښت لري؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- د ډله ییزو خپرونو د وسایلو نومونه واخلئ!

۲- راډیو د لومړي ځل لپاره چا جوړه کړه؟ زموږ په هېواد کې له راډیو څخه له کـــوم وخت څخه را په دې خوا کار اخیستل کېږي؟

۳- د افغانستان تلویزیون څومره لرغونوالی لري او د هغه کوم پروګرام زیات ښـــوونیز اړخ لري؟

۴- انټرنټ پیژنئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ډله ییزو خپرونو د وسایلو له جملې څخه د یوې نوم واخلئ. د هغو د ګټو او کارولو په هکله یو مطلب ولیکئ او ټولګي ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

ښاروالي

موخې:

- زده کوونکي دې د ښاروالۍ او د هغې له دندو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خپل ځان او د ښار پاکۍ او صفايۍ ته پام وکړي.
- زده کوونکي دې د خپل ښار له سمسورتيا سره مينه پيدا کړي.

- ښاروالي څه دنده لري؟
- موږ د خپل ښار د پاکۍ، صفايۍ او سمسورتيا په اړوند څه مسؤوليت لرو؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

سمسورتيا	ښېرازي او سرسبزي
واټ	جاده
ټکس	محصول
کرښه	ليکه، خط، سطر

په ټولو لويو او وړو ښارونو کې د ښاروالۍ په نامه يوه اداره وي. ښاروالي بېلا بېلې دندې لري چې تر ټولو د پام وړ يې دا دي:

- د ښار د واټونو، سړکونو جوړول او پخول
- د مارکيټونو د فعاليت څارل
- په ښار کې د نيالگيو کېنول او سمسورتيا
- د ښار د کوڅو او سړکونو پاکول
- د کورجوړولو په پروژو کې ښاريانو ته د کورونو لپاره د ځمکې وېشل
- له ښاريانو څخه د کورونو، دوکانونو او صفايۍ د محصول اخيستل

په کوچنيو ښارونو کې په ښار پورې اړوندې چارې ټولې د ښاروالۍ د ادارې له خوا تر سره کېږي. په لويو ښارونو کې د سيمې د پراختيا له امله ښارونه په ناحيو بانـدې ويـشل شوي دي. په هره ناحيه کې د ښاروالۍ استازي د هغې ناحيې په سر کې ځای لري او خپلـې اړوندې چارې د ښاروالۍ تر مرکزي ادارې او لارښوونې لاندې ترسره کوي.

موږ ټول دنده لرو چې د خپلو کورونو ناپاکي او خځلې يا چټلې په هغه ټاکلو ځـايونو (کثافات دانۍ) کې واچوو چې د ښاروالیو له خوا جوړ يا ځای پرځای شوي دي، تر څـو د ښاروالۍ کارکوونکي له ستونزو سره مخامخ نشي. همدارنگه په پارکونو کې د گرځېدو پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت کې باید د چمنونو کبلې تر پښو لاندې نه کړو. د ګلانو او ونو ښاخونه مات نه کړو او د خپل ښار په ښکلا او سمسورتیا کې پوره ونډه واخلو.

د نړۍ په نورو ښارونو کې ښاروالي د شپې له خوا او یا هم سهار وختي له لمر ختو څخه وړاندې ناپاکي او خځلې له ښار څخه د باندې لرې سیمو ته وړي. د ښارونو خلک یې هم د خپلو ښارونو له پاکۍ او ښکلا سره ډېره مینه لري، د ګوګړو یو خلی هم ځوک بې ځایه په لارو او کوڅو کې نه غورځوي، بلکې هر څوک یو کوچنی شی چې د نیم سوي سیګرټ په اندازه هم وي، په کثافت دانۍ کې اچوي.

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په باره کې له خپلې ډلې سره مشوره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازی خپله موضوع د ټولګي په وړاندې بیان کړي.
- ښاروالي څه دندې لري؟
- په لویو او کوچنیو ښارونوکې د ښاروالۍ دندې یو له بله څه توپیرونه لري؟
- موږ د خپل هېواد د پاکۍ، صفایۍ او سمسورتیا په اړوند څه مسؤولیت لرو؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- د ښاروالۍ غوره او د پام وړ دندې کومې دي؟
۲- په لویو ښارونو کې د ښاروالۍ اړوندې چارې ولې د ناحیو له خوا تر سره کېږي؟
۳- ښاري کثافت دانۍ دکوم مقصد لپاره دي؟
۴- تاسې چې ښه او پوه زده کوونکي یاست، د خپلو کورونو خځلې چېرته اچوئ؟

له ټولګي څخه دباندې کار او فعالیت :

د ښاروالۍ د دندو او د هغو په وړاندې زموږ او ستاسې د مسؤولیت په هکله یو څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم لوست

زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورت) او لارې

موخې:
- زده کوونکي دې له لېږد، رالېږد او د هغه له وسایطو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د لویو لارو په باره کې معلومات ترلاسه کړي.
- زده کوونکي دې د تېر وخت او اوسنۍ زمانې د لېږد، رالېږد وسایط یا وسایل و پېژندلای شي.

مخکې له دې چې د لېږد، رالېږد اوسني وسایط جوړشي، خلکو له یو ځای څخه بل ځای ته څه ډول تګ راتګ کاوه؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

جوخت	یووخت، یو ځای
ربړې	کراچۍ
بېړۍ	کښتۍ

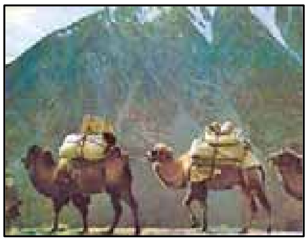

په پخوا وختونو کې د لېږد، رالېږد وسایط د نن ورځې د وسایطو په شان نه وو. خلکو به له یو ځای څخه بل ځای ته د خپلو مالونو د وړلو راوړلو لپاره له څارویو لکه:خرو، آسانو، اوښانو، او کچرو څخه کار اخیسته.

په پخوا زمانوکې د نړۍ یو هېواد هم سرکونه نه درلودل. تګ راتګ او د مالونو وړل راوړل به له پخوانیو کږو وږو لارو څخه د څارویو د کاروانونو په مرسته تر سره کېدل.

په ۱۲۸۲ هـ ش کال کې د لومړي ځل لپاره افغانستان ته موټر راوړل شو چې له هغه موټر څخه یوازې امیر حبیب الله خان (د هغه وخت پاچا) ګټه اخیستله.

په هېواد کې د موټرونو له پیدا کیدو سره سم د سړک جوړونې کار هم پیل شو. د هېواد زیاتره ولایتونه د سړکونو په وسیله سره ونښلول شول. کرار کرار یوزیات شمېر موټرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد ته راوړل شول. نن زموږ په هېواد کې ځمکنۍ او هوايي ډول ډول وسیلې شته لکـــه: رېړۍ، ګاډۍ، بایسکلونه، موټرسایکلونه، لارۍ، بسونه، ګرندي موټرونه، چورلکې او الوتکې چې له هر یوه څخه یې په خپل ځای کې کار اخیستل کېږي.

ترانسپورټ یا لېږد، رالېږد په یو هېواد کې د وینو شریانونو حیثیت لري. څومره چې یـــو هېواد ښه سړکونه او د لېږد، رالېږد وسایط ولري په همغه اندازه به د هغه هېواد اقتصاد هـــم پیاوړی وي او خلک به یې زیاتې ګټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله مشوره او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې موضوع د ټولګي په وړاندې بیان کړي:

- د لېږد رالېږد پخواني وسایط او لارې
- د لېږد رالېږد اوسنۍ لارې او وسایط
- زموږ په ژوندانه کې د ترانسپورت ارزښت او اهمیت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱- لومړنی موټر څه وخت افغانستان ته راوړل شو؟
۲- په پخوا وختو نو کې د لېږد رالېږد لپاره ولې خلکو له څارویو څخه کار اخیسته؟
۳- زموږ په هېواد کې له کوم وخت څخه راپه دې خوا د سړک جوړونې کار پیل شو؟
۴- د عصري ترانسپورت د وسایلو ګټورتوب څه شی دی؟
۵- له عراده جاتو (ګاډی، موټرو) څخه کار اخیستنې د هېواد د ترانسپورت په برخه کې څه بدلون منځ ته راوړ؟

له ټولګي څخه دباندې کار او فعالیت :

۱- زده کوونکي دې د هغو سیمو نومونه واخلي چې تر اوسه پورې سړک نه لري او سړک ته زیاته اړتیا لري.

۲- د ۷۳ یم مخ د نقشې له مخې د هېواد د لویو لارو نقشه وکاږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

۳- اقتصادي فعاليتونه

کرنه

موخې :

- زده کوونکي دې له کرنې سره آشنا شي
- زده کوونکي دې د کرنې په چاروکې ونډه واخلي
- زده کوونکي دې د کرنې او د هغې د حاصل له لوړېدو سره مينه پيدا کړي

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

توکي	مواد ، شيان
اوربښت	وربدل، باران
پرتله	مقايسه

- د کرنيزو ځمکو له درلودلو سره سره ولې خوراکي توکي له نورو هېوادونو څخه راوړو؟
- څرنگه کولای شو کرنيز حاصلات لکه غلې، مېوې او داسې نور، زيات کړو؟

افغانستان يو کرنيز هېواد دی. ډېر خلک يې له پخوا زمانو را هيسې د کرنې په چارو بوخت دي. د هېواد د مساحت کابو $\frac{1}{5}$ برخه کرنيزو ځمکو نيولې ده. خو د کيمياوي سرو او نباتي آفاتو د درمل د نه استعمال له کبله يې غله، مېوه او گټه مخ په کمېدو ده. نه يوازې دا چې د نړۍ د نورو هېوادو په پرتله، بلکې په ځانگړې توگه د گاونډيو هېوادونو په پرتله يې حاصل ډېر کم دی. له همدې امله هر کال يوه زياته اندازه غنم، وريجې او داسې نور خوراکي توکي له بهرنيو هېوادو څخه هېواد ته راوړل کېږي.

زموږ په هېواد کې د کرنې د حاصلاتو د کمېدو لاملونه:

- په ورستيو لسيزو کې د پوره او بشپړ امنيت نشتوالي
- **ناوړه طبيعي عوامل لکه:** زلزلې، پر له پسې وچکالۍ، سيلابونه، ږلۍ، د بوټو ناروغۍ او داسې نور
- په ځمکه کې بوټو ته د ودې ورکولو د ځواک کمېدل، د حيواني او کمياوي سرې نه کارول
- د کرنې له پخواني سيستم څخه کار اخيستل
- کرنيزو چاروته د لويو ځمکه والو لاس نه رسېدل

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې چې ډول ډول اقليم او اوبه او هوا لري له هغه سره سم د اصلاح شوو تخمونو نه ټاکل
- د بزگرانو بې وسي او د ترياکو کرل
- ....
- ....

په دې وروستيو وختونو کې چې په هېواد کې د واورې او اورښت اندازه کمه شوې وه د سيندونو، کاريزونو، چينو او ځاګانو اوبه هم ورسره کمې شوې وې. دغو پرله پسې وچکاليو پر کرنه او مالدارۍ باندې ډېر بد اغېز وکړ. کرنيز او د مالدارۍ حاصلات يې تر وروستي بريد پورې راټيټ کړل.

همدارنگه د پورتنيو عواملو په له منځه وړلو، د اوبو د بندونو او ويالو په کيندلو، د شاړو ځمکو په آبادولو، د کرنې له ماشينونو څخه په کار اخيستلو، له سيمې سره سم د اصلاح شوو تخمونوپه رواجولو، د کيمياوي سرې په کارولو، د بزگرانو تر منځ د همکارۍ د هڅو په پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو، د بوټو د ناروغیو په خلاف مجادله کولو او داسې نورو کارونو په ترسره کولو سره کولی شو چې کرنیز حاصلات لوړ کړو.
تر هرڅه دمخه د کرنیزو محصولاتو د زیاتوالي لپاره بشپړ امنیت او سولې ته اړتیا ده، ځکه چې له سولې پرته د کرنې چارې په ښه توګه پر مختګ نشي کولای.

د ښله ییز کار له لارې تش ځایونه په غور سره بشپړ کړئ.

ځرنګه کولای شو چې کرنیزې چارې جوړې او حاصلات لوړ کړو؟

- د کرنې مکانیزه کول او د کرنې له ماشین الاتو څخه ګټه اخیستل
- د هرې سیمې له اوبو او هوا سره سم د اصلاح شوو تخمونو کارول
- د اوبو لګولو د چارو سمون او د ویالو او بندونو جوړول
- ؟
- ؟
- ؟

ښېلګه ییزې پوښتنې:

لاندې پوښتنې په ډله ییز کار کې ځواب کړئ:

۱– د افغانستان مساحت ۶۵۲۲۲۵ کیلومتره مربع دئ. $\frac{۱}{۵}$ برخه یې د کرنې وړده، وواياست چې څومره ځمکه نه کرل کېږي؟

۲– د کومو لاملونو له مخې زموږ کرنیز حاصلات کم دي؟

۳– سوله د کرنیزو حاصلاتو په زیاتوالي کې څه اهمیت لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

ستاسې په ځای کې څه ډول کرنه کیږي. د خپلو لوېانو په مرسته یې نمونه ترتیب او په ټولګي کې یې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

غلې

موخې:

- زده کوونکي دې د غلو له ډولونو سره آشنا شي .
- زده کوونکي دې د غلو ډولونه یو له بله ځخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د کرنې په چاروکې له ونډې اخیستلو سره مینه پیداکړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ.

ونډه	برخه
اوبیز	آبي
ټانټه	د جوار تنه
چاپیریال	محیط
چنې	نخود

– ستاسې په سیمه کې څه ډول غلې کرل کېږي؟
– زموږ په هېواد کې څو ډوله غلې کرل کېږي؟
– بقول (حبوبات) یعنې څه؟ اوله هغې ځخه څنگه گټه اخیستل کېږي؟

زموږ گران هېواد افغانستان د راز راز او مناسبو اوبو او هوا د درلودلو له کبله هر ډول غلې لري چې دلته یې د ځینو یادونه کوو:

- **غنم**: د غنمو اوړه زموږ د هېواد دخلکو اصلي خواړه تشکیلوي. په دوه ډوله کرل کېږي. یویې اوبیز او بل یې للمي.

الف– اوبیز غنم: په ټولیز ډول اوبیز غنم د کال په دوو وختونو کې کرل کېږي. یو ډول یې په پسرلي کې او بل ډول یې په مني کې چې سیندونو، کاریزونو او چینو ته په نږدې ځمکو کې کرل کېږي. واښه (بوس) یې د څارویو خوراک او په ودانیو کې کارول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: للمي غنم: للمي غنم زياتره د غرونو په لمنو او لړ اوبه لرونکو دښتو کې کرل کېږي.

- **جوار:** جوار زمونږ په هېواد کې له غنمو څخه وروسته په دويمه درجه کې راځي. جوار زمونږ د هېواد په زياترو سيمو کې د انسانانو خواړه جوړوي. همدارنګه د هغوی له ټانټو، پاڼو او دانو څخه د څارويو په خوراک کې ګټه اخيستل کېږي.
- **شولې يا وريجې:** وريجې له غنمو څخه وروسته د لګښت له مخې زمونږ دخلکو د خوراک د پام وړ برخه جوړوي. زمونږ په هېواد کې وريجې دوه ډوله دي. نرۍ وريجې او غټې وريجې.
- **وربشې:** په افغانستان کې د وربشو بيلابيل ډولونه د دوو موخو لپاره کرل کېږي. يو يې د انسانانو د خوراک او بل يې د څارويو په خوړو کې کارول کېږي.

بقول، غلې دانې (حبوبات): بقول زمونږ په هېواد کې له لوبياوو، چڼو، ميو، نسکو، باغلي يا باقلي، مشنګو او شاخلو څخه عبارت دي، چې د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې کرل کېږي.
د دوی له ځينو ډولونو (لوبياوو، چڼو، نسکو، ميو، باقلي او مشنګو) څخه خلک قطغ تياروي.
له شاخلو څخه د څارويو په خوراکه کې ګټه اخيستل کېږي.
همدارنګه د هېواد په ځينو سيمو کې صنعتي بوټي لکه: پنبه، چغندر، ګني او تيل لرونکي بوټې لکه: کونځلې، شړشم، زغر او داسې نورو کرنه رواج لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کوونکو هره ډله دې له لاندې حبوباتو څخه د ګټې اخیستنې په باب یو څه ولیکي او بیا دې د دوی نماینده هغه په ټولګي کې ووایي.

- غنم:
- وریجې:
- جوار:
- لوبیا، چنې او مې:

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱ – په هېواد کې د سولې تأمین په کرنیزو تولیداتو باندې څه اغېز لري؟

۲– د غلو د ډولونو نومونه واخلئ.

۳– د بقول نوم واخلئ او ووایاست چې په ټولیز ډول څو ډولونه لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو غلو دانو لست چې ستاسې په ځای کې کرل کېږي جوړ او سبا یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم لوست

مېوې

موخې:

- زده کوونکي دې د مېوو په هکله ګټور معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د باغونو د ساتلو وړتیا او مهارت پیدا کړي.
- زده کوونکي دې له ونو څخه په سمې ګټې اخیستنې باندې وپوهېږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

بڼون	زیتون
متخصصین	کار پوهان
ویټامین	هغه ګټور مواد چې په مېوو او حبوباتو کې موجود وي او د انسان بدن ورته اړتیا لري.
مهارت	په کار کې پوهه، بلدتیا، وړتیا.

- ستاسې په سیمه کې څو ډوله مېوې شته؟
- مېوې زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟
- په څه ډول د بڼونو یا باغونو د حاصلاتو اندازه زیاتولی شو؟

د افغانستان او به او هوا د بڼوالۍ یا باغوالۍ لپاره وړ دي. زموږ ډېر شمېر خلک د بڼوالۍ په چاروکې لګیا دي.د ډول ډول مېوو باغونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې تر سترګو کېږي. مېوې د ویټامینونو سرچینه ده او له مهمو کرنیزو پیداوارو څخه شمېرل کېږي چې په کورنیو اړتیااوو سر بېره یوه اندازه یې بهرنیو هېوادونو ته هم لېږدول کېږي.

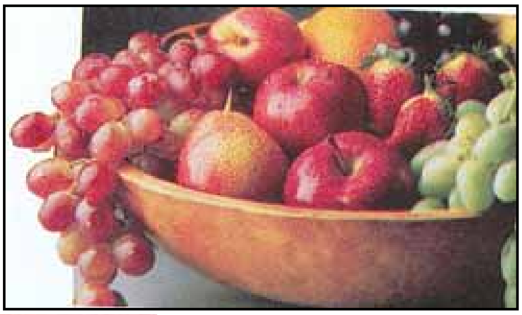

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ځینې مېوې د یادولو وړ دي، لکه: انګور، منې، ناک، انار، آلو، آلوبالو، شفتالو، آلوبخارا، ګیلاس، توت، بادام، پسته، جنغوزي، اینځر، ښون، بهي، سنځلې، خټکي، هندوانې، نارنج، لیمو، مالټې، سنترې، کینو، او داسې نور.

افغاني مېوې چې د خوند، ډول او جنس له مخې په نړۍ کې سارى نه لري په هر کال کې یوه زیاته برخه څه تازه او څه وچه بهرنیو هېوادو ته لېږل کېږي.

د باغونو د حاصلاتو د زیاتوالي لپاره دې د غو لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

- د کرنې د ماهرینو او تجربه لرونکو کسانو نظریې دې په پام کې ونیول شي.
- په مناسبو وختونو کې دې ښاخونه پرې او درمل دې ور باندې وشیندل شي.
- په سم وخت کې دې ونو ته اوبه ورکړل شي.
- په پسرلي کې دې په مهارت سره د ونو بیخونه په یوم واړول شي او د کرنې د پوهانو له نظر سره سم دې سره وکارول شي.
- د باغ لرونکو تر منځ دې د همکارۍ روحیه پیاوړې شي.

د هرې ډلې استازى دې د خپلې ډلې نظریه: (څه ډول کولاى شو چې د مېوه لرونکو ونو حاصلات لوړې کچې ته ورسوو) له مشورې سره سم په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلگه ييزې پوښتنې:

۱− کوم ډول مېوه تر نورو د مخه پخېږي؟

۲− زموږ د هېواد کوم ډول تازه مېوې بهرنيو هېوادونو ته لېږل کېږي؟

۳− کومې وچې مېوې بهرته لېږل کېږي؟

۴− مېوې د څه شي سر چينه بلل شوې ده؟

۵− د ونو پيوندول څه گټه لري؟

۶− د کرنې د ماهرينو او تجربه لرونکو خلکو له نظريو او لارښوونو څخه کار اخيستل د ښوالۍ په چاروکې څه گټه لري؟

۷− فکر وکړئ او ځواب ووایاست:

سوله د ښوالۍ لپاره څه گټه لري؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو مېوه لرونکو ونو لست جوړ کړئ چې ستاسې په سيمه کې شته او سهار يې په ټولگي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

سابه

موخې:

- زده کوونکي دې د سبو ډولونه وپېژني.
- زده کوونکي دې له سبو څخه د ګټې اخيستنې مهارت او وړتيا پيدا کړي.
- زده کوونکي دې د سبو له حياتي ګټو سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حياتي	د ژوند کولو يا ژوند نيز
ويټامين	ګټور او ارزښت لرونکي مواد چې په خوړو، مېوو او درملو کې موجود دي.
ټيپر	شلغم
پښې	رواش
شپېشتي	رشقه

- ستاسې د اوسېدو په ځای کې څو ډوله سابه کرل کېږي؟
- د سبو حياتي او اقتصادي اهميت څه شی دی؟

سابه هم د مېوو په څېر د ويټامينونو سرچېنه ده. هغه سابه چې زموږ په هېواد کې کرل کېږي ځينې يې دا دي: کچالو، تور بانجان، سره بانجان، ګازرې، ټيپر، مولۍ، پياز، هـــوږه، کدو، بادرنګ، تورۍ، کرم، ګلپي، بېنډۍ، کاهو او داسې نور. زموږ په هېواد کې ځينې طبي بوټي شته لکه: غرنی پياز، غرنۍ هوږه، پښې، زنکۍ، ترخه، هېنجـــه، بارتنـــګ، ســـپغول، خاکشير، باديان، شينګولی، خوږه ولې او داسې نور چې يا په طبيعي ډول شنه کېږي او يا هم د بزګرانو له خوا کرل کېږي.

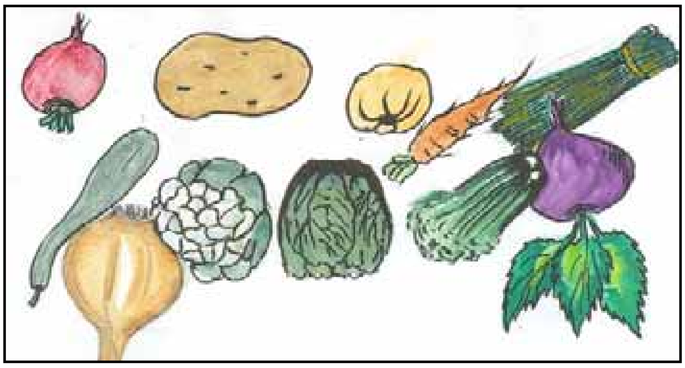

د يادونې وړ ده چې شوتله او شپېشتي زموږ په هېواد کې رواج دي اوپه عمومي توګـــه څارويو ته تازه او هم وچې (د بېدې) په ډول ورکول کېږي. شوتله او شپېشتي له هوا څخـــه نايتروجن اخلي او خاورې ته يې ورکوي. په دې توګه مځکه راتلونکي کال کې د کرنې لپاره تقويه او پياوړې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورږ باید هره ورځ د سبو زیاتره برخه یا اومه او یا هم پاخه، وخورو. ځکــه چــې ســابه د ویټامینونو سرچینه ده او زموږ د وجود د روغتیا او سلامتیا لپاره ډېر ګټور دي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بل سره وغږېږي او بیا دې د هرې ډلې استازي د خپل ګروپ (ډلې)نظر په ټولګي کې ووایي.

- د سبو حیاتي او اقتصادي ارزښت
- د طبي بوټو اقتصادي ارزښت

بیلګه ییزې پوښتنې:

١ – سابه د څه شي سر چینه ده؟
٢ – د سبو د ډولونو نومونه واخلئ؟
٣ – کوم سابه پاخه خوړل کېږي؟
۴ – کوم ډول سابه اومه او پاخه خوړل کېږي؟
۵ – طبي بوټي له اقتصادي پلوه څه اهمیت لري او ولې؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته د هغو سبو او طبي بوټو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کیږي، ترتیب او سباته یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

ښاروي

موخې:

- زده کوونکي دې د ښارويو له ډولونو سره څه ناڅه آشنا شي
- زده کوونکي دې کورني يا اهلي ښاروي له داړونکو يا وحشي حيواناتو (ژويو) څخه بيل کړای شي
- زده کوونکي دې ښاروي و نه ځوروي

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

مرز	کرک، بودنه
بېلگه	نمونه، مثال
صحرايي	دښتي، سارايي
ژوي	ښاروي، ساکښ

- ستاسې په ځای کې څو ډوله اهلي ښاروي شته؟
- ستاسې د سيمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي او وحشي ژوي ژوند کوي؟
- د ښارويو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

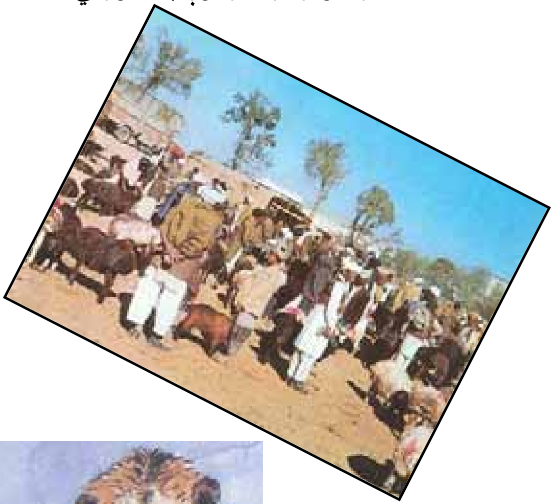

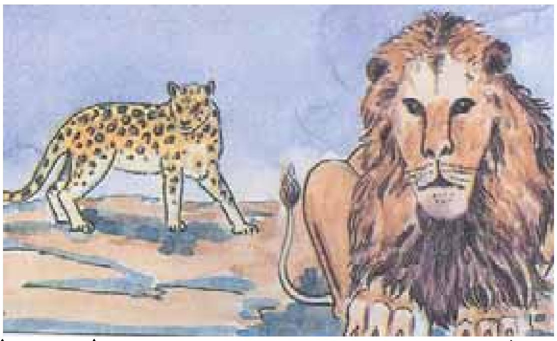

زموږ گران هېواد افغانستان د ښو او په زړه پورې شرايطو په درلودلو ډول ډول اهلي او غرني ژوي او ښاروي لري. اهلي ښاروي: پسه، غوا، اوښ، آس، وزه، کچره، خر او داسې نور دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشي او غرني ژوي پړانګ، زمری، لېوه، ګوره خر، غژګاو، هوسـی، سـورلنډی، ګيدړ، سويه، بيزو، شکونړ او داسې نور دي.

همدارنګه زموږ په هېواد کې کورني مرغان لکه: چرګان، هيلۍ، فيلمرغ، کوتره او په همدې ډول وحشي يا غرني الوتونکي لکه زرک، دښتي مرغه، چوغکه، مرز، سيسی، کوتنه، بلبل، طاوس، زاڼه، کارغه، باښه، ټپوس، توتي، باز، ګربت او داسې نور شته.

زموږ په هېواد کې خلک له اهلي ځاروو څخه د کرنې په چارو لکه: يـوې کولـو، ښپرکولو، د شيانو او بارونو په وړلو او راوړلو کې ګټه اخلي او همدارنګه هغـوی د نـورو محصولاتو لکه: شيدو، کوچو، غوړيو، خيدکو (پوځې) او داسې نورو په خاطر روزي.

سوله نه يوازې د انسانانو لپاره يو اړين کار دی، بلکې د ځاروو لپاره هم ګټوره ده، ځکه که چېرې سوله نه وي، د ځاروو نسل هم مخ په کمېدو او ورکېدو درومي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې يو له بله سره بحث وکړي. بيا دې د ټولګي استازي دخپلې ډلې نظر ټولګي ته وړاندې کړي.

- د اهلي ځاروو اقتصادي ارزښت
- د داړونکو ځاروو اقتصادي ارزښت

بېلګه ييزې پوښتنې:

١ – ستاسې په سيمه کې څه ډول اهلي ځاروي روزل کېږي؟ نوم يې واخلئ.

٢ – ستاسې د سيمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي ځاروي ژوند کوي؟

٣– د اهلي ځاروو د ډولونو نومونه واخلئ؟

٤– د وحشي يا داړونکو ځاروو د ډولونو نومونه واخلئ

٥– کورني او سارانې الوتونکي يو له بله سره څه توپير لري؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت:

د لويانو په مرستې سره د هغو ټولو وحشي او اهلي ځاروو او ژويو لست چې ستاسې په سيمه کې پيدا کيږي، ترتيب او ټولګي ته يې وړاندې کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

مېږې او پسونه

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

لاس ماغو	لاس ماغه ، دستکش
وژغني	د وزو وبښتان
خيدک	د پنير يو ډول

موخې:

- زده کوونکي دې د پسونو له ډولونو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې پسونه ښه وروزلی شي.
- زده کوونکي دې د پسونو له اقتصادي او غذايي ګټو سره مينــه پيدا کړي.

- ستاسې په سيمه کې څو ډوله پسونه شته؟
- د پسونو روزنه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

د افغانستان اوبه او هوا او د ځمکې جوړښت د پسونو د روزنې لپاره ډېر په زړه پورې دي. له همدې کبله د افغانستان خلک د کرنې تر څنګ د څارويو په روزنه هم بوخت دي.

خو زموږ د هېواد کوچيان په بشپړه توګه د مالدارۍ په چارو بوخت دي. هغوی په ژمي کې تودو ځايونو ته او په پسرلي او اوړي کې د سړو سيمو ورشوګانوته ځانونه رسوي.

عموماً د سيمه ييزو پسونو مختلف ډولونه، لکه: قره قل، هزاره ګي، بلوچې، ترکي (قطغني)، هراتي، بادغيسي، غلجايي(کندهاري) او داسې نور زموږ په هېواد کې روزل کېږي.

د پسونو روزنه او ساتل په هېواد کې د اقتصادي خوراکي موادو او د سوداګرۍ لپاره ډېــر ارزښت لري، ځکه چې:

- د هغو له وړيو څخه په فابريکو او کورونو کې غالۍ، ټغر، جاکټونه، کمپلــې، لاس ماغي، جرابې، او نور ټوکران جوړوي او يو شمېر يې هم بهرته صادرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د قره قل پوستکي په سوداګرۍ کې ډېر ارزښت لري او د هېواد له ډېرو مهمو سوداګریزو توکو څخه شمېرل کېږي.
- د هغو له غوښو څخه ګټه اخیستل کېږي.
- د هغو له شیدو، مستو، کوچو، پیروي او خیدک څخه چې د ویټامینو، پروټینو اوداسې نورو غټه سر چینه ده، ډېره ګټه تر لاسه کېږي.
- د هغوی کولمې بهرته لیږل کېږي.
- ....
- ....

په هېواد کې د پسونو په روزولو سربېره وزې هم د هېواد په ټولو برخو په تیره بیا د هېواد په غرنیو سیمو کې روزل کېږي چې له غوښو، وژغنو، شیدو او مستو څخه یې ګټه اخیستل کېږي.

د پسونو د روزنې په برخه کې همېشه باید د حیواني کلینیکونو د موظفینو له مشورو او لارښوونو څخه ګټه واخلو او په مناسبو وختونو کې حیواني درمل د پسونو د روغتیا لپاره وکاروو او همدارنګه د ښه نسل رواجولو او ډېرولو ته پاملرنه وکړو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د لاندې مطلبونو په هکله سره وغږېږي او بیادې د هغوی استازي دخپلې ډلې نظر نوروته په ټولګي کې ووایي.

- د پسونو اقتصادي ارزښت
- د پسونو خوراکي ارزښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلگه ییزې پوښتنې:

۱ – ډېر سم ځواب غوره کړئ.

– لبنیات چې د ویټامینونو سرچېنه ده، عبارت دي له:

الف: کوچ، پنیر، پیروي.

ب: مستې، شیدې

ج: الف او ب دواړه سم دي.

د: هېڅ یو

۲–د پسونو اقتصادي ارزښت عبارت دی له:

الف: د هغو له وړیونه غالی، ټغر او وړین ټوکران جوړیږي.

ب: د دوی له لبنیاتو څخه ګټه اخیستل کېږي.

ج: د هغوی له پوستکي نه په څرمنیز (چرمګري) صنعت کې کار اخیستل کېږي.

د: ټول سم دي.

۳– کله چې پسونه ناروغه شي، څه باید وکړو؟

۴– څه ډول کولای شو چې د خپلو پسونو شمېر زیات کړو؟

له ټولګي دباندې فعالیت:

د خپلو لویانو په مرسته د پسونو د خوراکي ارزښت په هکله یو مطلب ترتیب او سبا ته یې په ټولګي کې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوا ګانې او غوایان

موخې :

-زده کوونکي دې د غواګانو او غویانو په اقتصادي ارزښت باندې وپوهیږي.

-زده کوونکي دې له غواګانو څخه د ګټې اخیستنې سمې او معقولې لارې پیـدا او تشخیص کړای شي.

-زده کوونکي دې د غواګانو له سمې روزنې اوښه نسل سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مندوه	د غویي د مغزي په پاي کې لوړه برخه (کوهان)
سویل	جنوب
مېښنه	ګاومېښنه
غوجل	د کورنیو څارویو د اوسیدو ځای

– د غواګانو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

غواګانې او غوایي د هېواد په زیاترو ځایونو کې د دوو مقصدونو لپاره روزل او ساتل کیږي.

۱– د هغو د محصولاتو، لکه: غوړو، شیدو، مستو، کوچو، پوڅې، کورتـو، شـړومبو او پوستکي په مقصد.

۲– د کرنې د ځمکو د یوې کولو او د بارونو د وړلو او راوړلو په مقصد.

غوایان اوغواګانې مختلف او جلا جلا ډولونه لري، لکه: مندوه لرونکي چې د هېواد په سویل ختیځو او سویل لویدیځو سیمو کې روزل کیږي.

مېښې او غژ ګاو د هېواد په شمال ختیځ (پامیر) کې پیدا کیږي او وطني غواوې چې د هېواد په هر ګوټ کې روزنه مومي او ساتل کیږي.

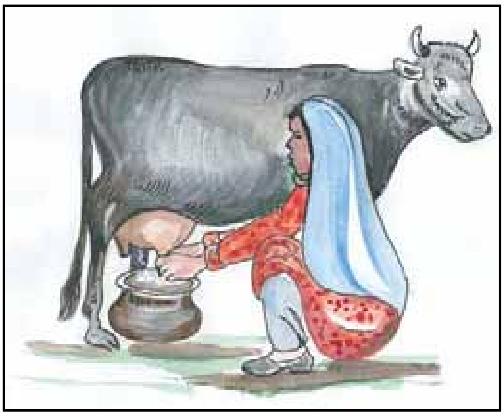

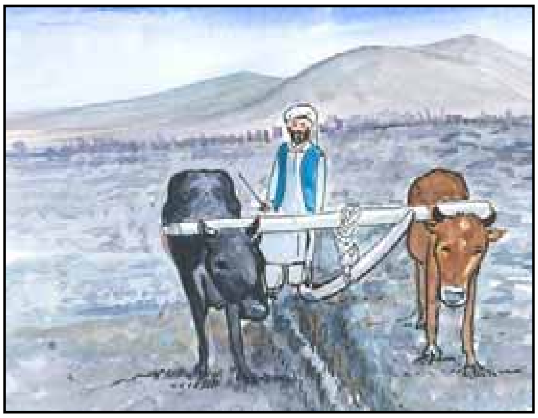

غوا او غویي په کورني اقتصاد کې ډېر ارزښت لري. له دې کبله باید د هغـو خـوراک او غوجل ته زیاته پاملرنه وشي. یعنې په ټاکلي وخت خواړه او اوبه ورکړل شي او غوجـل یـې

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــره ورځ پاکه شي. د امکان تر پولې پورې دې کوښښ وشي چې غوجل يې مخ په لمر وي او نم ونه لري. کله چې غواوې او غوايان ناروغ شي هرو مرو بايد د څارويو کلنيک ته يوړل شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې سره وغږېږي او استازي دې د خپلې ډلې نظر په ټولګي کې بيان کړي.

- د غوا او غويي ارزښت او اهميت په کورنۍ کې.
- د غوا او غويي د نسل د زياتېدو لارې چارې.

بيلګه ييزې پوښتنې:

۱– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ.

– د افغانستان اوبه او هوا د غوا او غويي د روزنې لپاره ښه دي. (   )

– غوا او غويي د هغو د محصولاتو لکه: غوښې، شيدو، پيروي، پنيرو، مستو، کوچو او کروتــو په خاطر ساتل کېږي. (   )

– غوايان د کرنې د ځمکو د يوې کولو او بارونو د وړلو راوړلو په خاطر ساتل کېږي. (   )

– غژګاو د افغانستان په مرکزي سيمو کې ساتل کېږي. (   )

– که چېرې د غوا او غويي د اوسيدو ځای مخ په لمر وي ښه به وي. (   )

– د غوا او غويانو د ناروغتيا په وخت کې بايد حيواني کلينيکونو او تجربه لرونکو کسانو تــه مراجعه وشي. (   )

۲– مندوه لرونکي غواوې او غوايان د هېواد په کوم ځای کې ساتل کېږي؟

۳– غژ ګاو د هېواد په کومو سيمو کې روزل کېږي؟

د ټولګي د باندې فعاليت:

د غوا وو اوغوايانو د اقتصادي ارزښت په هکله يو مطلب ترتيب او په ټولګي کې يې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسپې او آسونه

موخې:

- زده کوونکي دې د آس په هکله څه ناڅه معلومات پیدا کړي.
- زده کوونکي دې د آسونو ښه جنس وپېژني.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

پاملرنه	توجه
اهلي	روږدي، کورني
غړی	اندام، عضو
چټکوالی	تیزي
وزلوبه	بزکشي
ځانګړنې	خصوصیات

- ستاسې په ځای کې آسونه روزل کېږي او که نه؟
- ستاسې په سیمه کې آسونه د څه لپاره روزل کېږي؟

په افغانستان کې آسونه له پخوا څخه د پاملرنې وړ وو او ګټه ترې اخیـــستل کېـــده. د تاریخ د معلوماتو په بنسټ ویلی شو آریایان لومړني خلک وو چې آس یې اهلي کړ.

زموږ په هېواد کې په عمومي توګه درې ډوله آسونه موجود دي:

الف: قطغني: دغه جنس زیاتره د تخار، کندز، فاریاب او بلخ په ولایتونو کې روزل کېـــږي. دغه جنس ښکلي او متوسط غړي لري، ګړندي او قهرجن دي.

ب: ترکمني (مزاري): دغه جنس زیاتره د مزار شریف او قطغن په شاو خوا کې پیدا کېږي او د قطغني جنس په پرتله غټ او جګ دي.

ج: هراتي: دغه جنس یوازې د سپرلۍ لپاره دي. ښکلي اندامونه او په زړه پورې تګ لري. د قطغني جنس په پرتله یې چټکوالی او بدخویي لږه ده. ملا، خېټه، پښې او مغزی یې اوږده دي.

له آسونو څخه په عمومي توګه په سپرلۍ، وزلوبې، ګاډۍ اونېزه بازۍ کې کار اخیستل کېږي. هغـــه آس چې د درنو بارونو په وړلو او راوړلو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي، د ټټو (یابو) په نامه یادېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسونوته باید خواړه په لوړ آخور کې ورکړل شي. د اوسېدو ځـــای یـــې بایـــد پـــاک وي. همدارنګه د دوی په روزنه او د نسل د ښه کېدو لپاره د نظر له خاوندانو او د څـــاروېو لـــه ډاکټرانو سره وخت په وخت خبرې او مشورې وشي او د دوی نالونو (نعلونو) تـــه همېـــشه پاملرنه وشي.

د ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د هرې ډلې استازي دې د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي.
- لومړۍ ډله دې د قطغني آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په هکله
- دویمه ډله دې د مزاري آسونو د جنس او ځانګړتیاوو په باره کې
- درېمه ډله دې د هراتي جنس د آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په باره کې

ښېلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د(ص) توری اوغلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱ – د تخار، بدخشان، کندز او بغلان ولایتونه یې پخوا د قطغن په نامه یادول(ص).

۲ – د سمنګانو، مزار شریف، فاریاب، شبرغان او سر پل نني ولایتونه یې د ترکستان پـــه نامـــه یادول.(ص)

- قطغني جنس آسونه د تخار، کابل او غزني په ولایتونو کې ساتل کېږي. (   )
- مزاري جنس آسونه د مزارشریف او قطغن په سیمو کې روزل کېږي. (   )
- له آسونو څخه د مالونو او بارونو په وړو راوړو او ګاډۍ کې کار اخیستل کېږی. (   )
- وزلوبه زموږ د هېواد د شمالي ولایتونو د اوسیدونکو یو دود دی. (   )
- (نیزه بازي) ځانګړې وهل په غزني او پکتیکا کې رواج لري. (   )

فکر وکړئ او سم ځواب ووایئ.

- د آس اخور ولې جګ جوړوي؟
- له موټر، موټر سایکل او بایسکل څخه ګټه اخیستنه د آسونوپه ساتنه او روزنه باندې څه اغېزه لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د وزلوبې په هکله یو مطلب جوړ کړئ او ساته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

اوښې او اوښان

موخې :

- زده کوونکي دې د اوښانو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د اوښانو د ښه ساتلو مهارت پیدا کړي شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

چابک	تیز ، چټک
مقاومت	ټینگار ، حوصله
بشپړ	مکمل، پوره

- د افغانستان په کومو سیمو کې اوښان زیات ساتل کېږي؟
- له اوښانو څخه څه گټې تر لاسه کېږي؟

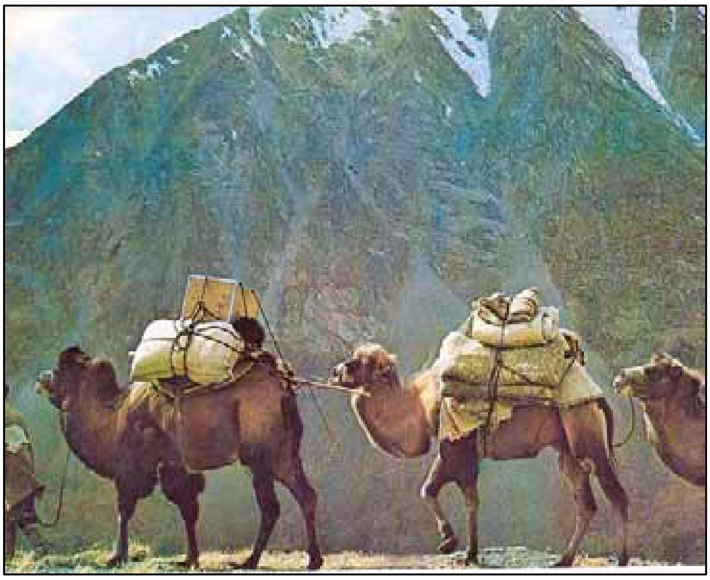

اوښان له ډېر پخوا څخه په افغانستان کې د سوداگرۍ د مالونو د وړو راوړو په خاطر ساتل کېدل. زموږ په هېواد کې دوه ډوله اوښان موجود دي. یو یې یو مندو او بل یې دوه مندوه لري. یو مندولرونکي اوښان چې د عربي په نامه هم شهرت لري، د دوه مندوه لرونکو په پرتله قوي او پیاوړي دي او زیات کار ترې اخیستل کېږي.

دوه مندوه لرونکي اوښان د بلخي (بختي) په نامه هم یادوي او د یومندو لرونکي په پرتله ډېر گړندي دي.

څرنگه چې اوښان د خوړو او اوبو د کموالي په وړاندې زیات مقاومت لري، نو همدا سبب دي چې هغوی ته یې د دښتې د کښتۍ لقب ورکړی دی. کوم وخت چې د سوداگرۍ کاروانونو د هند، چین او اروپا تر منځ تگ راتگ کاوه له افغانستان څخه به د وریښمو له مشهورې لارې څخه تېریدل او له اوښانو څخه به یې کار اخیسته. نن ورځ د عصري نقلیه وسایطو د زیاتوالي له کبله د هغوی ارزښت کم شوی او یوازې کوچیان د خپلو بارونو د وړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړو لپاره له هغوی څخه کار اخلي او هم یې له وړیو، پوستکي او غوښو څخه ګټه اخیستل کېږي. د اوښانو د ښه نسل د ډېریدو، رواجولو او ساتلو په خاطر لازمه ده چې هر وخت د تجربه لرونکو کسانو او د څارویو د کلینیکونو د ډاکترانو د نظریو او مشورو څخه ګټه واخلو.

د افغانستان په کومو سیمو کې د اوښانو ساتل رواج لري. هره ډله دې په دې برخه کې یو تر بله سره مشوره وکړي. بیا دې د هرې ډلې مشر د خپل ګروپ نظر نوروته واوروي. نور دې غوړ ورته ونیسي. په پای کې دې ښوونکی صاحب د هغوی نظرونه بشپړ کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو جملو سره په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

- په افغانستان کې .... ډوله اوښان .... او .... شته.
- په افغانستان کې اوښان د .... په خاطر ساتل کېږي.
- دوه مندوه لرونکي اوښ ته .... وایي.
- اوښ د .... او .... د کموالي په وړاندې ډېر مقاومت لري.
- د اوښ له .... او .... څخه ګټه اخیستل کېږي.
- کله چې اوښ ناروغ شي نو د څارویو .... کلینک ته یې یوسو.
- د .... زیاتوالي د اوښانو ارزښت کم کړیدي.
- کوچیان له .... څخه د خپلو .... له یو ځای څخه بل ځای ته په وړو راوړو کې کار اخلي.
- په پخوا زمانو کې به چې د سوداګرۍ کاروانونو مالونه د وریښمو د مشهورې لارې څخه وړل او راوړل، په هغه کې د .... کار اخیستل کیده.

د ټولګي دباندې فعالیت:

د لویانو په مرسته د اوښ د ارزښت په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم لوست

لاسي صنايع

موخې:
- د هېواد له لاسي صنايعو سره د زده کوونکو آشنا کول.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو ډولونه يو له بلــه څخــه بيل کړای شي.

له لاندې لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

له بده مرغه	بدبختانه
لټول	لټون ، پيدا کول

- لاسي صنايع يعني څه؟
- لاسي صنايع په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟
- سوله د لاسي صنايعو په پرمختگ کې څه اغېزه لري؟

د سپکو صنايعو په ډله کې د نساجي، سپېسيو اوبدلو صنعت، د گنډنې صنعت، د وړی اوبدلو صنعت، د څرمن گنډلو صنعت او نور شامل دي. د دې صنايعو زياته برخه نيغ په نيغه د خلکو د ژوندانه د اړتياوو د لرې کولو لپاره کارول کيږي).

سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري، ځکه چې د سپکو صنايعو زيــاتره اومه مواد لکه: پنبه، زغر، کتان، کنف او داسې نور له نباتاتو (بوټو) څخه او څــرمن، وړی، ورېښم او داسې نور له حيواناتو څخه لاسته راځي.

زموږ په هېواد افغانستان کې د اوبدلو بېلا بېل ډولونه لکــه: (نخــي، پــشمي، وريــښمين منسوجات) (غالۍ، ټغر، شطرنجي، لنگۍ، پوزي، ليمڅې) اوبدل او داسې نور موجود دي. له بده مرغه په دې وروستيو کلونو کې په هېواد کې د امن د نشتوالي له کبله نه يوازې داچــې لاسي صنايعو پر مختگ ونه کړ، بلکې مخ په کمېدو شول. له دې کبله پــه هېــواد کــې د هميشنۍ سولې ټينگښت، يووالي او د تجربو او نظريو شريکول د صنايعو د پرمختــگ لاره پرانيزي، تر څو له يوې خوا لاسي صنايع وده وکړي او له بلې خوا د هغوی لپاره د خرڅلاو بازار چې ډېر مهم دی، ولټول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وويشل شي د لاندې موضوعګانو په هکله دې خبرې سره وکړي او وروسته دې د هغوی استازي د خپلې ډلې نظر وړاندې کړي.

- لاسي صنايع او د هغوی ارزښت.
- د لاسي صنايعو په پر مختګ باندې د سولې اغېز او ګټې.

ښلګه ييزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ.

- د سپکو صنايعو زياتره برخه د خلکو د اړتيا وو د لرې کولو لپاره لګول کيږي. (   )
- سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري . (   )
- زموږ په هېواد کې د سپنسينو، وړيو، وريښمنو او غاليو اوبدل رواج لري. (   )
- د سپکو صنايعو زياتره اومه مواد د ژارويو او نباتاتو (بوټو) څخه لاسته راځي. (   )
- د لاسي صنايعو ډېرول او ښه کول کورنی اقتصاد پياوړي او ښه کوي. (   )

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ستاسې د اوسيدو په ځای کې کوم ډول لاسي صنايع رواج دي. هغه د خپلو مشرانو په مرسته وليکئ او سباته يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

غالۍ اوبدل

موخې:

- زده کوونکي دې د غالیو او غالۍ اوبدلو له صنعت سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د لاسي صنایعو له پراختیا سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

نړیوال	جهاني ، بین المللي
ډیزاین	طرح کول ، نقشه کول
ونډه	برخه ، سهم
سوداګریز	تجارتي

- د غالۍ اوبدلو صنعت له کومې زمانې څخه زموږ په هېواد کې رواج موندلی دی؟
- د لاسي صنایعو پر مختګ په کورني اقتصاد کې څه اهمیت لري؟
- د غالۍ اوبدلو د صنعت پراختیا زموږ د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

د غالۍ اوبدلو صنعت زموږ په هېواد کې اوږده سابقه لري آن تر دې چې له میلاد څخه د مخه دغه صنعت زموږ په هېواد کې رواج درلوده.

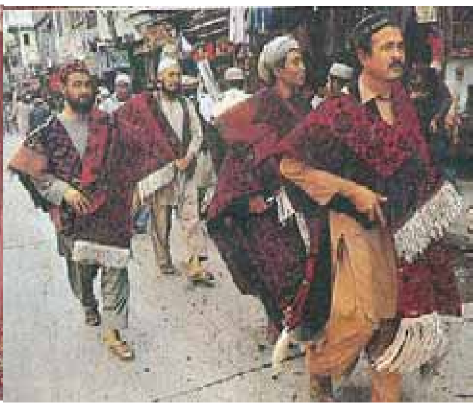

دغه صنعت زموږ د هېواد له ډېرو مهمو صنعتونو څخه شمېرل کېږي. غالۍ معمولاً د هغې سیمې په نامه سره چې په کې اوبدل کېږي، یادېږي. لکه: آقچه یي، دولت آبادي، کندوزي، مروي یا موري، قزل ایلاقي، بلوڅي او داسې نور.

افغاني غالۍ پردې سر بېره چې په هېواد کې د ننه خرڅېږي، په بهرنیو هېوادونو لکه، اروپایي او امریکایي هېوادونو کې هم زیات شمېر اخیستونکي لري.

افغاني غالۍ د جنسیت، پایښت، رنګ او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري. هر څومره چې وکارول شي په هماغه اندازه یې بیه لوړېږي. د غالۍ اوبدلو پر صنعت سربېره، د ټغر اوبدلو صنعت هم زموږ په هېواد کې وده کړې ده او د هېواد په زیاترو سیمو کې رواج لري. قاقمه د ټغرونو ډېر مهم او مشهور ډول دی چې په سر پل او جوزجان کې اوبدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې مورډ هره ورځ له لوست څخه وروسته په خپل بیکاره وخت کې په کــور یــا د غالۍ اوبدلو په کوم کارځای کې کار وکړو، خامخا به نه یوازې د غالۍ اوبدلو کــسب زده کړو، بلکې له وزګارتیا څخه به وژغورل شو. هم به د خپل ښوونځي لګښت برابر کړو او هم به د خپلې کورنۍ او هېواد په اقتصاد کې پوره ونډه واخلو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. له مشورې وروسته دې د هرې ډلې استازې د لاندې موضوع په هکله خبرې وکړي او نور دې له هغه سره مرسته وکړي.

د غالیو سوداګریز ارزښت.

بیلګه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو کلمو سره په خپلو کتابچو کې ډک کړئ.

۱– د غالۍ اوبدلو صنعت آن مخکې له............... زموږ په هېواد کې رواج درلود.

۲– غالۍ په کومو ځایونو کې چې جوړېږي د همغې.......... په نوم یادېږي.

۳– افغاني غالۍ سربیره پر دې چې................ خرڅېږي، له هېــواد څخــه بهــر.........
او.............. ته صادرېږي او هلته خرڅېږي.

۴– افغاني غالۍ د..........، .... ، .... او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري.

۵– رنګ، مزی (تار)، اوبدل او ډیزاین د غالۍ په جنسیت کې څه اهمیت لري؟

۶– په افغانستان کې څو ډوله غالۍ شته دی، د هغوی نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د غالۍ اوبدلو صنعت د کورنیو په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟ په دې هکله د خپلو لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ او سباته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویشتم لوست

چمیاري

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

لوموني	لگام، قیزه
کوښي	هغه شیان چې په پښو کوي یــې، پاپوش
کارخای	دستگاه،کارخانه، د کارکولو ځای
ځیر	غور، دقت

موخه:

- زده کوونکي دې له چمیارۍ سره آشنا شي.

- چمیاري یعني څه؟
- د چمیارۍ وده د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

چمیاري او بوټ گنډل د سپکو صنایعو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې له پخوا وختونو څخه زموږ په هېواد کې رواج لري. چمیارانو به له څرمنې څخه د آس لپاره زیــن، تانگ، د رکاب پټــه، لومــوني او مهار(قیزه) او د خپلو ځــانونو او نورو خلکو لپاره کوښې جوړولې.

نن ورځ زموږ په هېواد کې له څرمنې څخه د بوټونو مختلف ډولونه، د څرمنې جمپرونــه، دستکولونه او نور جوړوي. د دغه صنعت تولیدات زیاتره په لویو او کوچنیو کارځایونو کې تر سره کېږي او تر یوې اندازې پورې د خلکو اړتیاوې پوره کوي.

د څرمن کارولو او بوټ گنډلو صنعت نه یوازې د کورنیو په اقتصاد کې ډېر ارزښت لري، بلکې د ټولنې په اقتصاد باندې هم زیاته اغېزه لري.

که چېرې موږ د وزگارتیا په وخت کې د بوټ جوړولو په کوچنې او یا لوی کار ځای کې کار وکړو، د یوې مودې له تیریدو څخه وروسته به نه یوازې د بوټ گنډلو کسب زده کړو، بلکې د هغې په وسیله به وکړای شو چې له یوې خوا خپل کار مخته بوزو او له بلې خــوا د خپلې کورنۍ او ټولنې د اقتصاد په پیاوړتیا کې پراخه ونډه واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو وویشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره د خبرو اترو وروسته د لاندې مطلب په هکله وغږېږي او نور دې په ځیر سره غوږ ورته ونیسي.

د چمیارۍ اقتصادي ارزښت

بیلګه ییزې پوښتنې:

–د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو او غلطو جملو پــه وړانــدې د (غ) تــوری ولیکئ.

۱ – چمیاري درووند صنعت دی. (   )

۲– د بوټ ګنډلو او څرمنیزو جمپرونو ګنډل د کورني په اقتصاد کې دومره زیات ارزښت نــه لري. (   )

۳– د بوټ ګنډلو د صنعت وده ددې سبب کېږي چې د بوټونو له پلوه زموږ د ټولنې د وګـــړو اړتیاوې تر سره شي. (   )

– فکر په کې وکړئ او بیا ځواب ورکړئ.

۴– د بوټ ګنډلو د کسب زده کړه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

۵– که چېرې د لوست ویلو تر څنګ د بوټ ګنډلو کسب هم زده کړو، زموږ شخصي ژوندانه ته څه ګټه رسوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغه کارځایونو او هغو کسانو نومونه ولیکئ چې په یوازې توګه ستاسې په سیمه کې د چمیارۍ په چارو بوخت دي او سباته یې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرویشتم لوست

خامک گنډل

موخې:

- زده کوونکي دې له لاسي صنایعو او خامک گنډنې سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خامک گنډنې جلا جلا ډولونه بیل کړای شي.
- زده کوونکي دې د ستن گنډنې له صنعت سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

غاړه	ورمیږ، دلته د ټيټر په مانا ده
گراف	د خامک یو ډول دی.
پلاوي	استازی، نماینده ،هئیت.
پایله	نتیجه

- خامک گنډنه یعني څه؟
- د خامک گنډنې زده کړه د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

خامک گنډنه د ستن گنډنې د لاسي صنعت له جملې څخه ده چې په زیاتره کورنیو کې تر سره کېږي. په هېواد کې دننه او له هېواد څخه دباندې زیات اخیستونکي لري.

دغه صنعت بیل بیل ډولونه لري چې له خولۍ گنډنې، غاړې (ټيټر) گنډنې، دستمال گنډنې او داسي نورو څخه عبارت دي چې د اته پاڼي (هشت برگ)، پسته گل او نورو په شکل گنډل کېږي.

د ستن گنډنې ځینې توکي لکه غاړه، ښځینه ټيکري او نارینه څادرونه، د پرتاگه پایڅې د میز او بکس د سر دستمالونه او نور چې د ستنې په واسطه په لاس گنډل کېږي، د گل گنډنې د ماشین په واسطه هم گنډل کېږي. دغه توکي د هېواد دننه او بهر، دواړو کې خرڅيږي. پر خامک گنډنې سر بیره چرمه گنډنه او گراف گنډنه هم زموږ په هېواد کې رواج لري. په چرمو گنډلي کمیسونه چې زموږ د هېواد د ښځو او نارینه وو له خوا گنډل کېږي، په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهر زیات اخیستونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره له مشورې څخه وروسته د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي. په پای کې دې ښوونکي صاحب د هغوی خبرې بشپړ کړي.

- په کورنیو کې د ستن ګنډنې ارزښت
- په ټولنه کې د ستن ګنډنې اقتصادي ارزښت

بېلګه ییزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ

۱– د ستن ګنډنې او خامک ګنډنې صنعت زموږ د ټولنې په زیاترو کورنیو کې رواج لري.( )

۲– زموږ د هېواد زیاتره ځوانان او تنکي ځوانان په خامک ګنډنې جوړې شوې غاړې (ټترونـــه) آغوندي. ( )

۳– د خامک ګنډنې بیل بیل ډولونه سر ببره پردې چې په هېواد کې دننه ترینه خلک ګټه اخلي، بهرته هم صادرېږي. ( )

۴– د مېزونو او بکسونو د سر دستمالونه چې په خامک ګنډنه جوړ شوي وي، زموږ د هېواد په کلو او بانډو کې زیات رواج لري. ( )

۵– په چرمه جوړ شوي کمیسونه زیاتره په ښارونو کې اغوستل کېږي. ( )

– له فکر کولو نه وروسته ځواب ورکړئ.

۶–که چېرې زموږ د هېواد د خامک ګنډنې توکي د خرخلاو بازار ونه لري، پایله به یې څه وي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ستاسې په سیمه کې څه ډول لاسي ګنډنې رواج لري؟ د خپل مور او پلار په مرسته د هغوی نمونه ترتیب کړي او په ټولګي کې یې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې

موخې:
- زده کوونکي دې د اوبدلو له فابریکو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د اوبدلو د صنعت جلا جلا ډولونه یو له بله څخه بیل کړای شي.

- زموږ په هېواد کې کوم ډول صنعت زیات پرمختګ کړی دی؟
- زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې کومې دي؟
- ټوکر اوبدل د صنعت په کوم ډول پورې اړه لري؟

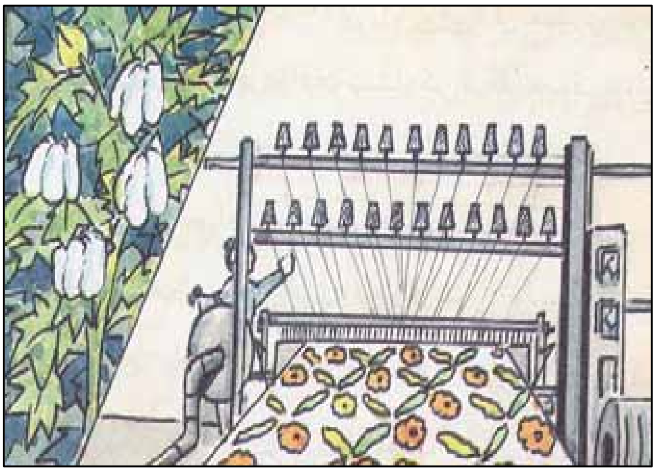

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

تیل	تحمیلول
لامل	سبب، علت

په افغانستان کې د اوبدلو بېل بېل ډولونه لکه سپینسین، وریـن، سـونډي او وریـښمین ټوکران، غالۍ، ټغرونه، شطرنجۍ، پوزي او داسې نور رواج لري. له دې جملې څخه د غالیو او ټغرونو صنعت د هېواد په دننه او بهر کې زیات ارزښت لري.

د نساجۍ او ټوکرانو اوبدلو صنعت د سپکو صنایعو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه صنعت زموږ په هېواد کې له تیل شوي جګړې څخه د مخه زیات تولیدات درلودل، خو په دې دوو وروستیو لسیزو کې په ټپه ودرید.

د سولې او هوساینې په منځته راتګ سره دولت په دې هڅه کې دی چې دغه صنعت بیا راژوندی او وده ورکړي.

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابریکې د بګرامیو نساجۍ فابریکـه، د ګلبهـار د نـساجۍ فابریکه، د پلخمرۍ او جبل السراج د نساجۍ فابریکې، د کندهار د وړیو اوبدلو فابریکـه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلخمري د وړیو اوبدلو فابریکه او د ځرخي پله د وړیو اوبدلو فابریکې څخه عبارت دي، چې له دې جملې څخه کولی شو د ګلبهار او بګرامیو د نساجي له فابریکو څخه یادونه وکړو.

د بګرامیو نساجۍ فابریکه:

د بګرامیو د نساجۍ فابریکه د بګرامیو د ولسوالۍ په سیمه کې پرته ده. په **۱۳۴۶** لمریز کال کې یې د چین د هېواد په مرسته د (۷۲۰) ملیونو افغانیو په پانګې په کار پیل وکړ چې څلور تولیدي برخې، لکه نختابي، اوبدل، رنګول او تخنیک یې درلودې.

په دې فابریکه کې (۴۶۰۰) کسه کارګران او اداري کارکوونکي په کار بوخت وو او هر کال یې یوه اندازه د یادونې وړ تولیدات درلودل. اوس د جګړو له امله له فعالیت څخه لویدلې ده او زیاتره ماشینونه یې وران، ویجاړ او یا هم لوټ شوی دی.

د ګلبهار نساجي فابریکه:

ددې فابریکې د جوړیدو کار په **۱۳۴۲** لمریز کال کې پیل شو. په **۱۳۴۹** لمریز کال کې یې د ٦,٦ ملیونو افغانیو په پانګه په فعالیت پیل وکړ. د اتوماتیک اوبدلو څانګې یې درلودې او د رنګولو په وسایلو او ټاپه کولو سره سنبال و. دغې فابریکې د سپنسینو ټوکرانو پر اوبدلو سربېره د خلکو د اړتیا وړ کمپلې هم تولیدولې.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو ووېشل شي. هره یوه ډله دې د نساجي د تولیداتو د پرمختګ او نه پر مختګ په هکله یوه له بلې سره خبرې وکړي او د هغو لاملونه دې ولټوي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱. د بګرامیو د نساجي فابریکه چېرې پرته او په کوم کال کې جوړه شوی ده؟

۲. د بګرامیو د فابریکې تولیدي څانګې څو وې؟ د هرې یوې نوم واخلئ.

۳. د ګلبهار فابریکه په سپنسینو ټوکرانو سربېره نور کوم شیان تولیدوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم لوست

زموږ په هېواد کې د برېښنا د تولید فابریکې

موخې:

- د برېښنا له انرژۍ سره د زده کوونکو اشنایي.
- زده کوونکي دې د برښنا له وسایلو څخه سمه ګټه واخیستلای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

پلټنه	لټونه، لټول
سروې	پلټنــه ، د لومړنیــو معلومــاتو راغونډول

- زموږ په هېواد کې له برېښنا څخه څه وخت ګټه واخیستل شوه؟
- سیندونه د برېښنا په تولید کې څه رول لري؟
- آیا کولی شئ چې د هېواد د برېښنا د تولید د څو دستګاوو نومونه واخلئ؟

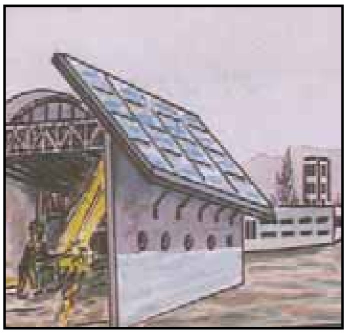
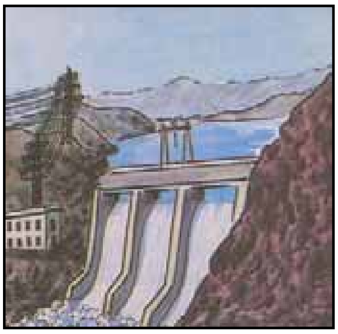

له حرارتي برېښنا څخه چې د جنراتورونو په واسطه تولیدیږي د لومړي ځل لپاره زموږ په هېواد کــې د امیر عبدالرحمن خان په زمانه کې کار واخیستل شو چې د کوچنۍ داینمو په واسطه تولیدیده او د څــو څراغونو د روښانولو ظرفیت یې درلود. وروسته د حرارتي برېښنا د تولید کوچني ماشینونه په کابــل، ننګرهار او پغمان کې په کار ولویدل.

اوبیزه برېښنا د اوبو ګرځوونکو بندونو په واسطه تولیدیږي. په افغانستان کې کلــه چــې صنعت پرمختګ وکړ له روانو اوبو څخه د برېښنا د تولید لپاره سروې او پلټنې پیل شوي.

افغانستان له جغرافیایي پلوه یو غرنی هېواد دی. د مستو او څپاندو سیندونو موجودیت یې د برېښنا په تولید کې د ارزانه او ګټورو منابعو له ډلې څخه وګڼل شول چې موږ دلته د برېــښنا د تولیــد هــره فابریکه په لنډه توګه مطالعه کوو.

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- زموږ په هېواد کې د اوبیزې برېښنا لومړنۍ فابرېکه د جبل السراج فابرېکه ده چې په **۱۲۹۳** لمریز کال کې د انګلیسي کارپوهانو په مرسته د سالنګ د سیند دپاسه سروې او نقشه یې واخیستل شوه. دغې دستګاه لومړی د کابل ښار او بیا وروسته د جبل السراج او چاریکار ښارونه روښانول. اوس یوازې د هغې له برېښنا څخه د پروان ولایت ګټه اخلي.

۲- **د پلخمري د برېښنا د تولید دستګاه:** دغه دستګاه د کندوز د سیند دپاسه جوړه شوې ده. د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د پلخمري د سمنټو په فابرېکې، د بغلان د قند جوړولو په فابرېکې او د پلخمري د سیلو په فعالولو کې کار اخیستل کېده.

۳- **د وردګو د چک د برېښنا د تولید بند:** دغه دستګاه درې توربینونه لري او د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو کې کار اخیستل کېده.

۴- **د ماهیپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا د تولید دستګاوې:** د برېښنا د تولید دغه دستګاوې د کابل د سیند د پاسه جوړې شوې دي چې د ماهیپر، سروبي او نغلو بندونو د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو او د درونټې له برېښنا څخه د جلال آباد د ښار په روښانولو کې کار اخیستل کېږي.

۵- **د کجکي د برېښنا د تولید بند:** زموږ په هېواد کې د برېښنا د تولید تر ټولو لوی بند دي چې د هېواد په سویل لویدیځ کې د هلمند د سیند دپاسه جوړ شوي دي. د برېښنا له انرژۍ څخه یې ګاونډي ولایتونه لکه: هلمند، کندهار، او نورې سیمې ګټه اخلي.

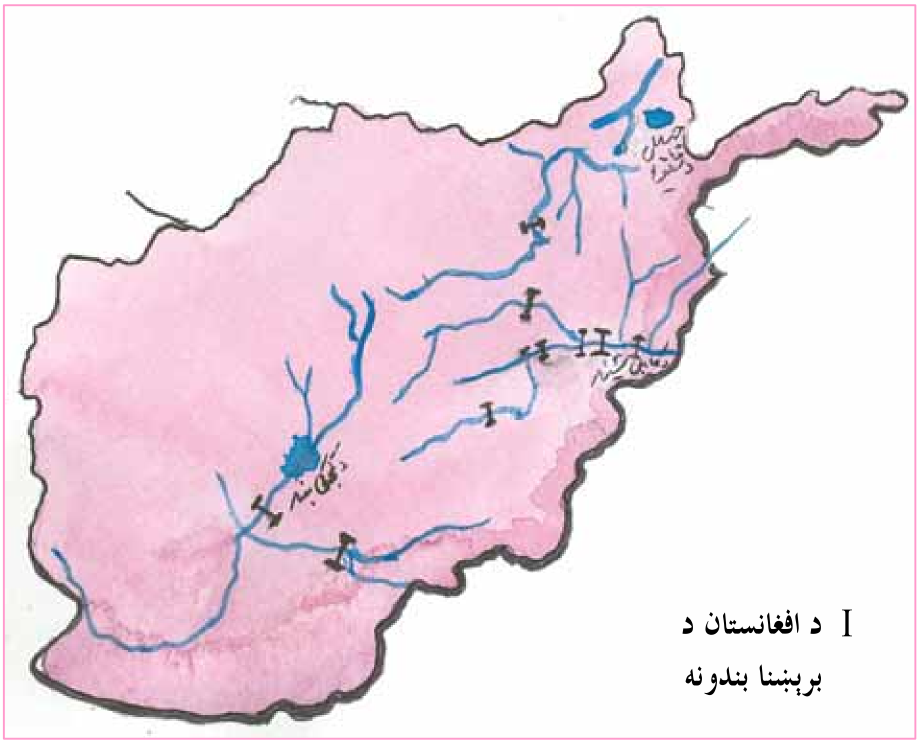

I د افغانستان د برېښنا بندونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو وويشل شي.
لومړۍ ډله دې په هېواد کې د برېښنا د تاريخچې په هکله او دويمه ډله دې په هېواد کــې د برېـــښنا د توليـــد د پام وړ دستګاوو په هکله يو له بله سره خبرې اترې وکړي او بيا دې د دواړو ډلو اســـتازي د خپلـــو ډلـــو نظـــر په ټولګي کې ولولي.

ښېلګه ييزې پوښتنې:

۱- د امير عبدالرحمن خان په وخت کې له حرارتي برېښنا څخه کار اخيستل کېده او که له اوبيـــزې برېښنا څخه؟
۲- د جبل السراج د برېښنا د بند نقشه په کوم کال کې د کوم سيند دپاسه واخيستل شوه؟
۳- د پلخمري د برېښنا له انرژۍ څخه کومو موسسو ګټه اخيسته؟
۴- د ماهيپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا بندونه د هېواد په کومو سيمو کې پراته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:
زده کوونکي دې د ۵۸ مخ نقشې څخه په ګټې اخيستنې سره د هېواد د برېښنا د سترو بندونو موقعيت په نښه او سبا دې په ټولګي کې نوروته وښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ویشتم لوست

د سیمنټو جوړولو فابریکې

موخه:

- زده کوونکي دې د سیمنټو جوړولو له فابریکو سره اشنا شي.

۱- له سیمنټو څخه په څه شي کې کار اخلو؟

۲- زموږ په هېواد کې د سیمنټو جوړولو څو فابریکې موجودې دي؟

له سیمنټو څخه د کورونو، جوماتونو، ښوونځیو، پلونو او نورو ودانیو په جوړولو کې کار اخیستل کېږي. دغې صنعت زموږ په هېواد کې تېرو اندازې پورې وده کړې ده او سیمنټ یې ښه جنسیت لري.

د سیمنټ جوړولو ډېره ستره فابریکه، د غوري د سیمنټو فابریکه ده چې په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د چک او سلواک په تخنیکي او اقتصادي مرسته بشپړه او د هېواد په ساختماني چارو کې یې زیات خدمتونه سرته رسولي دي.

د جبل السراج دسیمنټو جوړولو فابریکې په ۱۳۳۷ لمریز کال کې په فعالیت پیل وکړ د دې فابریکې کلنۍ تولید (۳۸۲۲۶) ټنو په شاوخوا کې و.

دغې ساختماني ارزښتناکې مادې ته د ورځ په ورځ زیاتیدونکې اړتیا له امله د سیمنټ جوړولو فابریکو په هرات او کندهار کې هم په تولید پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي.
هره ډله دې په دې هکله چې له سیمنټو څخه څه کار اخیستل کېږي، خبرې وکړي او بیا دې د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر خپلو ټولګیوالو ته څرګند کړي.

ښېګڼه ییزې پوښتنې:

۱– د غوري د سیمنټو فابریکه په کوم کال کې جوړه شوه؟

۲– د غوري د سیمنټو فابریکې د کوم هېواد په مرسته په کار پیل وکړ؟

۳– د افغانستان سیمنټ څه ډول جنسیت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ستاسې په سیمه کې له سیمنټو څخه څه کار اخیستل کیداي شي، په دې هکله یو مطلب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلزي صنايع

موخې:

- زده کوونکي دې څه ناڅه له فلزي صنايعو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د فلزاتو په ارزښت وپوهيږي.
- زده کوونکی دې د فلزي توليداتو مختلف ډولونه يو له بله څخه بيل کړاي شي.

۱- آيا کولای شئ وواياست چې څو ډوله فلزات پيدا کيږي؟

۲- له کوم ډول فلزي وسايلو څخه کار اخلئ؟

۳- زموږ په هېواد کې فلزي وسايل چيرې جوړيږي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

سابقه	لرغونی
پښ	آهنگر
استخراج	را ايستل
استحصال	حاصلول، لاسته راوړل

فلزي صنعت زموږ په هېواد کې ډېر لرغوني دي. پښانو به پخپلو کوچنيو دستګاوو کې د پولادو او اوسپنې څخه جلا جلا فلزي سامانونه لکه: اره، تيشه، لور، څټک، يوم، تبر او داسي نور جوړول.

حلبي جوړوونکو به د اوسپنې د څادرو له تختوڅخه سطلونه، چاي جوشونه او د لرگيو او تيلو د بخاريو بيل بيل ډولونه جوړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسګرانو به له مسو څخه د ډوډۍ خوړلو د کاسو جلا جلا ډولونه او د ډوډۍ پخولو مختلف ديګونه جوړول په دې توګه د وخت په تیریدو سره دغه صنعت له کوچنیو دستګاوو څخه لويو دستګاوو ته پر مختګ وکړ. په دې ترتيب ويلی شو چې فلزي صنايع د فلزاتو د را ايستلو او په صنعت کې د هغوی له کارولو څخه عبارت دي:

رنګه فلزي صنايع: د رنګه فلزاتو له استحصال، بڼهای کولو او ویلي کولو څخه لکه: مس، قلعي، سرب، نکل، المونيم، منګنيز، سره زر، سپين زر او داسې نور له رنګه فلزاتو څخه د برېښنا د انرژۍ په لېږدولو او د ګاڼو په جوړولو کې کار اخيستل کېږي.

د فلزي توليداتو د لويو دستګاوو له ډلې څخه کولای شو چې د جنګلک د فابريکې يادونه وکړو.

د جنګلک کارخانې:

د جنګلک کارخانې د کابل په ښار کې موقعيت لري. په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د روسيې (پخواني شوروي اتحاد) په مالي او تخنيکي مرسته بشپړې شوې دي. دوې توليدي برخې لري.

يوه يې د فلزي سامان آلاتو لکه: د ميز، چوکۍ، چپرکټ، لاسي کراچۍ، ميخ، فلزي دروازې او المارۍ، د موټرو پرزې، سيخ ګول او داسې نورو د توليد څانګه او بله څانګه يې د ترکاڼۍ څانګه ده.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وويشل شي. يوه ډله دې په هېواد کې د شخصی فلزي صنايعو په اړوند او بله ډله دې د جنګلک د کارخانو په هکله سره وغږيږي او بيا دې وروسته د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې څرګند کړي.

ښېلګه ييزې پوښتنې:

۱- پښان پخپلو فلزي دستګاوو کې کوم ډول فلزي شيان جوړوي؟
۲- رنګه فلزات له کومو شيانو څخه عبارت دي؟ نمونه يې واخلي.
۳- حلبي جوړوونکي د اوسپنې له تختو څخه کوم شيان جوړوي؟
۴- د جنګلک کارخانې کوم شيان توليدوي؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:

د فلز په هکله د لويانو په مرسته يو مطلب وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

زمونږ په هېواد کې حجاري او ترکاڼي

موخې:

- د لرگیو له صنعت سره د زده کوونکو څه نا څه اشنایي
- د حجارۍ له صنعت سره د زده کوونکو آشنایي

۱– له لرگیو څخه په کومو چارو کې کار اخیستل کېږي؟

۲– حکاکان او کاڼي جوړوونکي د مرمرو له ډبرو څخه څه ډول شیان جوړوي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

حجاري	ډبرین صنعت، یعني له تیږي څخه د شیانو جوړولو صنعت
حجر	تیږه ، ډبره
حکاکان	هغه کسان چې په ډبره کې لیکل کوي
موبل او فرنیچر	میز، چوکۍ ، کوچ، المارۍ، فرش وظرف او نور

د لرگیو صنعت له پخوا څخه زمونږ په هېواد کې دود و. ترکاڼانو به له لرگیو څخه دروازې، کړکۍ، یوې، میزونه، چوکۍ، الماری او داسې نور توکي جوړول.

په نورستان کې له لرگیو څخه جوړ شوي صندوقونه، چوکۍ او میزونه ډېر په زړه پورې او ارزښتناک وو چې د سیلانیانو پام یې ځانته وراړولو. د لرگیو صنعت او له هغې څخه گټې اخیستنې ورو ورو پر مختگ وکړ تر هغو چې د ترکاڼۍ کوچنۍ دستگاوې په لویو فابریکو واوښتې. د افغان ترکاڼۍ فابریکه په کابل کې جوړه شوه. دغه فابریکه په هېواد کې د لرگیو یوازینۍ فابریکه ده چې د سیمې په کچه د ایران او پاکستان له دولتونو سره د لرگیو د صنعت په تولید کې سیالي کولی شي. دغه فابریکه د تولید، ترمیم او روزنې برخې لري چې د رنگمالۍ، کیندنې، پلې او چوکاټ جوړونې برخې هم په هغې کې په فعالیت بوختې دي. تولیدات یې د هېوادوالو د اړتیا وړ د موبل او فرنیچر مختلفو ډولونو، الماریو، دروازو او کړکیو څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

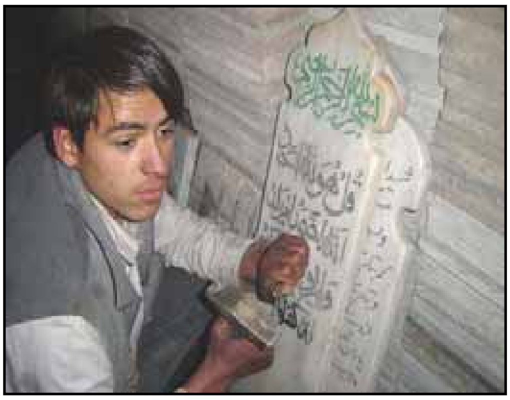

د حجارۍ صنعت هم د ترکانۍ د صــنعت په څېر د پخوا راهیسې زموږ په هېــوادکې رواج لري. د مرمرو او رخام له ډبرو څخــه د هېــواد تکړه ډبرې توږونکي د کوروڼو او نورو تعمیرونو لپاره ښکلي ډبرې او همدارنګه د لوښو مختلــف ډولونه، لکه: سګرټ دانۍ، ګلدانۍ، د ډبرو پیالې، میزونه او داسې نور شیان جوړوي.

اووه رنګه ډبره چې د (سنګ هفت قلم) په نامه یادېږي او د هرات په ولایــت کــې د خواجــه عبدالله انصار د زیارت تر څنګ پرته ده ځانګړی هنري او تاریخي ارزښت لري.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب له لارښوونې سره سم په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د لرګیو د صنعت په اړوند او دویمه ډله دې په هېواد کې د حجارۍ دصنعت په اړوند یو له بله سره مباحثې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د خپلو اړوندو ډلو نظر ټولګیوالوته ووايي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱ – د هغو شیانو نومونه واخلئ چې ترکاڼان یې له لرګیو څخه جوړوي؟

۲ – زموږ د هېواد د کوم ولایت د لرګیو صنعت ډېر شهرت لري؟

۳ – ډبرې توږونکو له ډبرو څخه کوم ډول شیان جوړول، نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانوپه مرسته د هغو شیانو نومونه ولیکي چې د دوی په ځای کې له لرګیو څخه جوړیږي او په ټولګي کې دې ولولي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیرشم لوست

په افغانستان کې سوداګري

موخې:
- په افغانستان کې له سوداګرۍ سره د زده کوونکو آشنايي
- زده کوونکي دې د سودا ګرۍ بېلابېلـــې لارې چـــارې زده کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړتیا	ضرورت
بهرني	خارجي
مروج	دودیز، رواج، رواجي
تړاو	ارتباط
مارکیټ	بازار

- سوداګري څه شی ده؟
- سوداګري په یوه هېواد کې څه اغېز لري؟
- کوم ډول حاصلات او لاسته راوړنې د هېواد سوداګري تشکیلوي؟

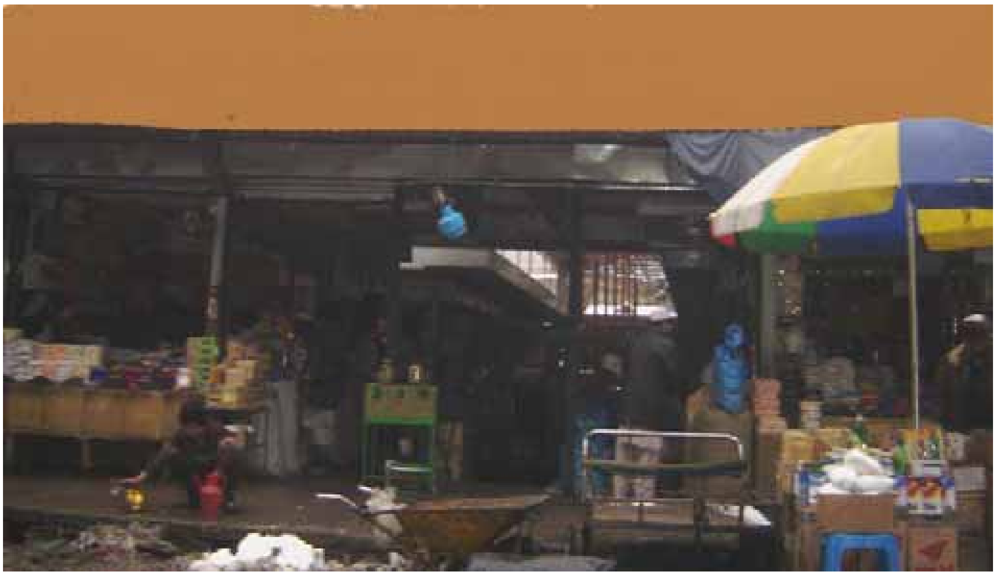

انسانان د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره اړ دي چې جوړ شوي شیان نوروته وړاندې کړي او په بدل کې يې د خپلې اړتیا وړ شیان له نورو څخه لاسته راوړي. د خلکو دغه اړتیـــاوې او د هغوی اړتیاوو چمتو کولو او غوښتلو ته سوداګري ويل کېږي. سوداګري په دوه ډولـــه ده.

۱ – کورنۍ سوداګري ۲ – بهرنۍ سوداګري

د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد په پیداوار او د تولید د اندازې په زیاتوالي پورې اړه لري. په هره اندازه چې د یو هېواد د پیداوارو د لېږلو اندازه زیاته وي پـــه همغـــه اندازه بهرنۍ پیسې هغه هېواد ته ډېرې راوړل کېږي. د هغه هېواد اقتصاد پیاوړی کېږي او د هغه هېواد د مروجو پیسو ارزښت لوړیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې زموږ هېواد په وچه کې پروت یو هېواد دی او له آزادو اوبو او سمندرونو سره نیغ په نیغه کوم تړاو نه لري، خو بیاهم د نړۍ د سوداګرۍ له زیاتو مارکیټونو سره سوداګریز تړاو لري. د افغانستان سوداګري په ټولیز ډول د کرنې او د څارویو په پیداوارو باندې ولاړه ده. که څه هم زموږ په هېواد کې صنعتي چارو پر مختګ نه دی کړی، له دې سره سره لاسي صنعت لکه: غالۍ او ټغرونه یا داسې نور رواج لري. له همدې امله زموږ د هېواد د صادراتو لومړی قلم د کرنې او مالدارۍ پیداوار تشکیلوي.

افغانستان هر کال د کرنې یوه زیاته اندازه پیداوار لکه: وچې او تازه مېوې د پاکستان او هندوستان هېوادونو ته لیږي. همدارنګه یوه زیاته اندازه وچه میوه لکه: بادام، پسته او ممیز اروپايي او امریکايي هېوادونو ته هم لیږل کېږي.

زموږ د هېواد د څارویو پیداوار لکه: وړۍ، پوستکي، قره قل پوستکي، او کولمې اروپايي بازارونو او د نړۍ نورو هېوادونو ته وړل کېږي. د همدغه پیداوارو له لارې یوه زیاته اندازه بهرنۍ پیسې زموږ هېواد ته راځي او د هېواد د اقتصاد په پیاوړتیا باندې ډېر اغېز کوي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لوست غوره او د پام وړ مطلبونه په لنډه توګه ووايي او د مغوی ګټې دې په ټولګي کې بیان کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱– د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد د پیداوارو په اندازې پورې اړه لري. (   )

۲– سره له دې چې افغانستان په وچې کې را ګیر هېواد دی، له دې سره سره هم د نړۍ د سوداګرۍ د مارکیټونوسره تړاو لري. (   )

۳– د افغانستان سوداګري په ټولیزه توګه په لاسي صنعت باندې ولاړه ده. (   )

۴– د افغانستان د سوداګرۍ د پام وړ او غوره قلمونه له غالیو او وچو مېوو څخه عبارت دي. (   )

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د هغو شیانو او جنسونو لست ترتیب کړي چې زموږ د هېواد سوداګران یې له بهر څخه راوړي. هغه دې بیا په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يودېرشم لوست

کورنۍ سوداګري

موخې:
- زده کوونکي دې له کورنۍ سوداګرۍ سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي قلمونه يو لــه بــل څخــه جلا، جلا وليکي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

توکي	مواد ، شيان
زمينه	طرح، موضوع، متن يا هغه څه چې نقشه يې په مخ واخيــستل شي
رول	تمثيل، اهميت، برخه
پلورل	خرڅول
پيرودل	اخيستل، رانيول

- کورنۍ سوداګري د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېز لري؟
- سوداګر په هېواد کې د ننه کوم شيان وړاندې کوي؟

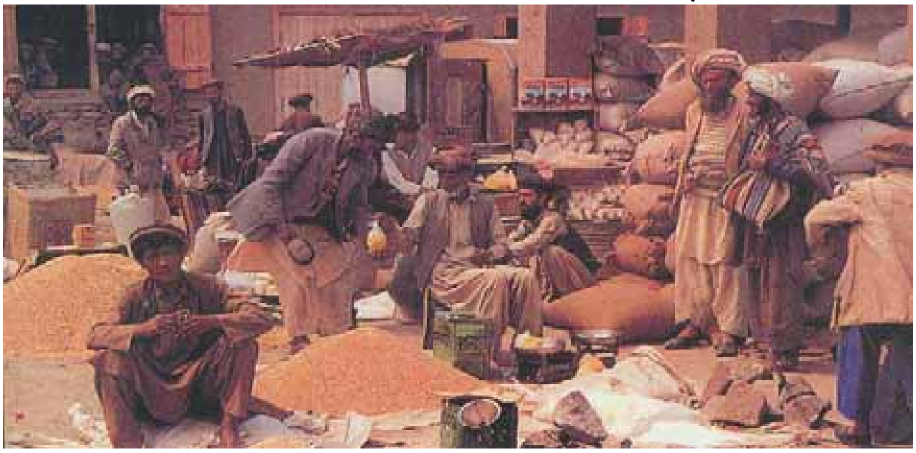

کورنۍ سوداګري د هېواد د اقتصادي فعاليتونو غوره او ډېره د پام وړ برخه جوړوي چې د کورنيو سوداګرو په مرسته تر سره کېږي. دغه سوداګري د کار د پيدا کيدو لپــاره د آزادې پانګې اچونې زمينه برابروي چې د پيداوارو په لوړولو او د هېواد د اقتصاد په پرمختــګ او غوړيدا کې ښه اغېز لري.

کورنۍ سوداګري نه يوازې ښارونه يو له بله سره نښلوي بلکې د هېواد د بېلابېلو قومونو، قبيلو او خلکو تر منځ ټولنيزو، فرهنګي، اقتصادي او سياسي اړيکو ته پراختيا ورکوي. کوچني سوداګر له کليو څخه کوچنيو ښارونو او کله هم د هېواد لويو ښارونو ته د سوداګرۍ توکي وړي او په بدل کې يې له لويو ښارونو څخه کوچنيو ښارونو، ولسواليو او لرې پرتو کليوته د خلکو د اړتيا وړشيان وړي. له دې لارې څخه ګټه تر لاسه کوي او هم د خپلو خلکو اړتياوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره کوي. دغه سوداګر ډېر اومه توکي، مېوې، د لاسي صنعت پيداوار او څاروي ښارونو ته وړاندې کوي او په بدل کې يې د اړتيا وړشيان خپلو اړوندو سيمو ته وړي.

زموږ په هېواد کې وروستۍ څو کلنې جګړې د سوداګرۍ په چارو باندې هم خپل بد اغېز په ځای پرېښود.

د لنډ مهالي او منځ مهالي اداري او اسلامي دولت په منځته راتلو سره په هېواد کې سوداګري بياله سره وغوړېده او د آزاد بازار لپاره يې زمينه برابره کړه.

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هر يودې د کورنۍ سوداګرۍ په باره کې له بل سره وغږيږي او د ټولګي په وړاندې دې د خپلې ډلې نظر څرګند کړي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

١– کورنۍ سوداګري د ښارونو او کليو د خلکو تر منځ څه رول لوبولي شي؟ بيان يې کړئ.

٢– کورني سوداګر کوم توکي د کليو او ښارونو تر منځ وړي او راوړي؟

٣– ستاسې په سيمه کې کوم شيان پلورل او پيرودل کېږي؟ د هر يو نوم واخلي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په کورنۍ سوداګرۍ باندې د وروستيو څو کلنو جګړو د اغېز په هکله يو مطلب وليکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دېرشم لوست

بهرنۍ سوداګري

له نوو لغتونو سره آشنا شئ.

مفهوم	پوهول شوي، هغه څه چې سړي پرې پوه شي
بهرنۍ	خارجي
توکي	مواد، شيان
ذهن	زيرکي، خوره، څره
وده	نمو، انکشاف

موخې:

- زده کوونکي دې د بهرنۍ سوداګرۍ په مفهوم باندې وپوهېږي.
- زده کوونکي دې د افغانستان د بهرنۍ سوداګري له تاريخچې سره آشنا شي .

- د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ د تاريخچې په هکله څومره پوهېږئ؟
- سوله د بهرنۍ سوداګرۍ او د هېوادونو تر منځ د ښو اړيکو په برخه کې څه اهميت لري؟
- وروستيو څو کلنو جګړو زموږ په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟

افغانستان په پخوا وختونو کې د آسيا او اروپا د لويو وچو تر منځ د سوداګرۍ د لارې په اوږدو کې پروت و چې چين څخه به ورېښمين او د سوداګرۍ نور توکي او له هند څخه به درمل او مصالحه باب د افغانستان له لارې د پخواني يونان او روم خاورې ته او له همدغو ځايونو څخه به د سوداګرۍ توکي له همدغې لارې آسيايي هېوادونو ته وړل کېدل. له دې امله د سوداګرۍ دغه ليکه د ورېښمو د لارې په نامه مشهوره شوه، چې تر اوسه پورې زموږ د هېواد د خلکو په سينو او تاريخونو کې همداسې ځلانده پاتې ده.

څرنګه چې په افغانستان کې صنعتي پيداوارو پوره وده نه ده کړې نو له دې کبله زموږ خلک اړ کېږي چې د خپلې اړتيا وړ شيان له بهر څخه راوړي. له دې امله افغانستان د نړۍ له يو شمېر هېوادونو سره د سوداګرۍ اړيکې ټينګې کړې دي.که څه هم له کورنيو جګړو د مخه په هېواد کې يو شمېر فابريکې وې، خوله بده مرغه د وروستيو څو کلنو جګړو او پرله پسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچکالیو په ترڅ کې زموږ د هېواد کرنیز، صنعتي او د مالدارۍ پیداوار چې زموږ د بهرنـــۍ سوداګرۍ لوړه برخه یې جوړوله، زیانمن شوي دي او یا هم په بشپړه توګه له منځه تللي دي. له نیکه مرغه د انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتګ سره سوله زموږ هېواد تـــه راغله او بهرنۍ سوداګرۍ وغوړېده. یو شمېر تولیدي کارخانې له سره جوړې او په تولید یې پیل وکړ. حکومت پریکړه وکړه چې د هېواد د اقتصاد د پر مختګ او غوړېدنې لپاره کورني او بهرني پانګه وال د پانګې اچونې لپاره وهڅوي او سوداګرۍ ته له ســـره وده او ســـمون ورکړي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په څو ډلو ووېشل شي.

- دسوداګرۍ د تاریخچې
- له جګړو څخه د مخه سوداګرۍ
- له جګړو څخه وروسته سوداګرۍ

په هکله دې یو له بل سره خبرې وکړي او په ټولګي کې دې هغه وړاندې کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

١ – افغانستان په پخوا وختونو کې له کومو هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې درلودې؟
٢ – د افغانستان د سوداګرۍ مشهوره لاره په کوم نوم نومول شوې وه؟
٣ – څو کلنو وروستیو جګړو د افغانستان په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟
۴ – د افغانستان اسلامي جمهوریت د هېواد د اقتصاد د ودې لپاره څه ډول پرېکړه وکړه؟

له ټولګي څخه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د ځینې هغو توکو لست جوړ کړي چې د سوداګرو په مرسته له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دېرشم لوست

د افغانستان واردات او صادرات

موخې:

- زده کوونکي دې صادرات وپېژني.
- زده کوونکي دې د وارداتو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي توکي یو له بله څخه جـــلا کړای شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د اقتصاد له پیاوړتیا سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

جلا	بیل
زنکی	زیره
عایدات	در آمد
منبع	سر چینه

- آیا پوهیږئ چې صادرات څه ته ویل کېږي؟
- آیا پوهیږی چې واردات څه مفهوم لري؟
- آیا د هېواد د وارداتي توکو نومونه اخیستی شئ؟

که چېرې په یو هېواد کې کرنیز، مالداري، صنعتي او کاني (معدني) پیداوار په زیاتـــه اندازه تولید او تر لاسه شي د دغو توکو زیاته برخه بهرته د خرڅلاو لپاره لېږل کېږي. د دغو توکو بهر لیږلو ته صادرات ویل کېږي.

زموږ د هېواد د صادراتو د پام وړ قلمونه دادي: پنبه، وچې او تازه مېوې، طبي بـــوټي لکه (زنکی)، هینجه، خوږه ولې، وړی، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ او داسې نور.

هرکله چې د یو هېواد د مالدارۍ، کرنې او صنعت پیداوار د هغه هېواد د خلکو اړتیاوې پوره نه کړای شي، په داسې وخت کې هغه هېواد اړکېږي چې د اړتیا وړشیان له بهر څخـــه وارد کړي. له بهر څخه د اړتیا وړ د دغو شیانو راوړو ته واردات ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ توکي دا دي: غنم، اوړه، کوښې، د برېښنا سـامان، راډیو، تلویزیون، ټیپ، یخچال او د لېږد وسایل، لکه: الوتکې، موټر، موټرسایکل، بایسیکل او داسې نور. له بده مرغه د وروستیو څو کلنو جګړو او پر له پسې وچکالیو له امله د هېواد د صادراتو اندازه کمه او د هغې پرځای د وارداتو اندازه زیاته شوې چې د هېواد اقتـصاد یـې کمزوری کړی دی.

زموږ په هېواد کې د سوله غوښتونکو هېوادونو په مرسته د لنډ مهالې ادارې او انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتلو سره سوله او امنیت ټینګ شوی دی. غوره ده چې د هېواد د اقتصادي پرمختیا لپاره نورې ښې لارې چارې ولټول شي.

د افغانستان بندرونه:

افغانستان هغه هېواد دی چې سمندرته لار نه لري. د مالونو وړل راوړل یـې د هغـو بندرونو له لارې تر سره کېږي چې د هېواد په پولو (سرحدونو) کې پراته دي. هغه محصول چې د سوداګرۍ د مالونو د وړلو راوړلو له لارې لاس ته راځي د دولت له خوا ټولېږي او د دولت لپاره یوه عایداتي سرچینه ګڼل کېږي. د افغانستان مشهور بندرونه په لاندې ډول دي:

۱– د حیرتان بندر، د بلخ په ولایت کې

۲– د تورخم بندر، د ننګرهار په ولایت کې

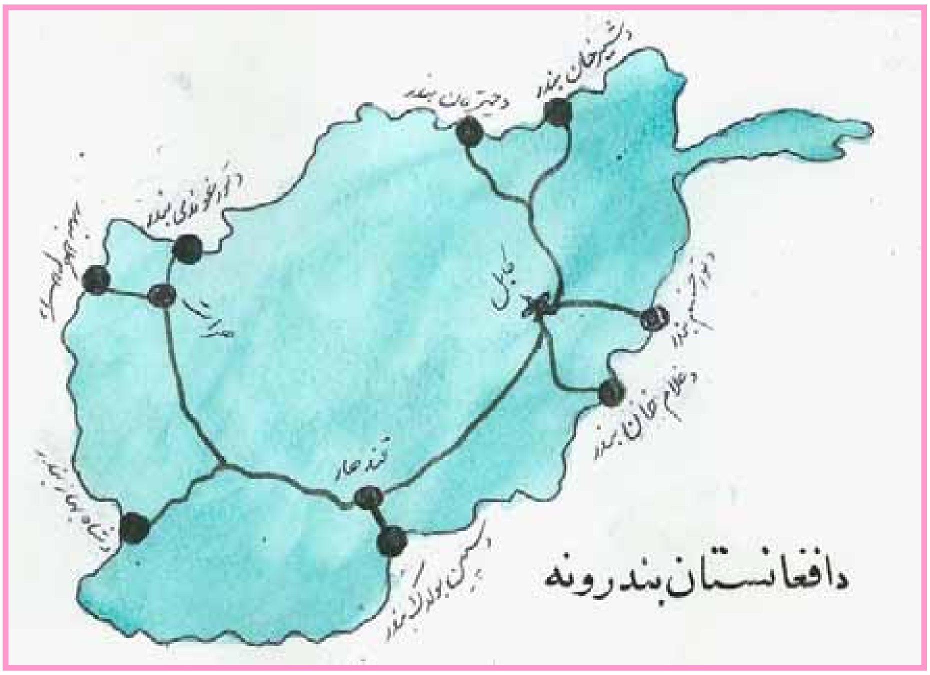

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳– د سپین بولدک بندر، د کندهار په ولایت کې

۴– د اسلام قلعه او تورغنډۍ بندرونه، د هرات په ولایت کې

۵– شیر خان بندر، د کندوز په ولایت کې

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

- **صادرات:**
- **واردات:**

بېلګه ییزې پوښتنې:

د سمې پوښتنې په وړاندې د (ص) توری او د ناسمې پوښتنې په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱– د افغانستان د صادراتو د پام وړ قلمونه صنعتي توکي تشکیلوي. (   )

۲– هغه شمېر شیان چې خرڅلاو لپاره بهرته لېږل کېږي، صادرات ورته وایي. (   )

۳– هغه شیان چې له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي، صادرات بلل کېږي. (   )

۴– زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ قلمونه د برېښنا سامان آلات، خوراکي توکي او د لېږد رالېږد وسایل تشکیلوي. (   )

۵– د حیرتان بندر د بدخشان په ولایت کې پروت دی. (   )

له ټولګي څخه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د صادراتي او وارداتي توکو په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې وواېي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د استوګنې چاپېريال او طبيعي سرچينې

څلور دېرشم لوست د افغانستان اقليم

موخې:

- د افغانستان له اقليم سره دې زده کوونکي آشنا شي.
- زده کوونکي دې د نقشې پر مخ د اقليم له پلوه د هېواد بېلابېلې سيمې يوه له بلې څخه بېلې کړای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

پايښت	دوام
توپير	فرق
ارتفاع	لوړ والي
سمندر	بحر

- اقليم د خلکو پر ژوند باندې څه اغېز لري؟
- غرونه او لوړې ژورې د يو هېواد پر اقليم باندې څه اغېز لري؟
- ستاسې د استوګنې د ځای اوبه او هوا څنګه دي؟

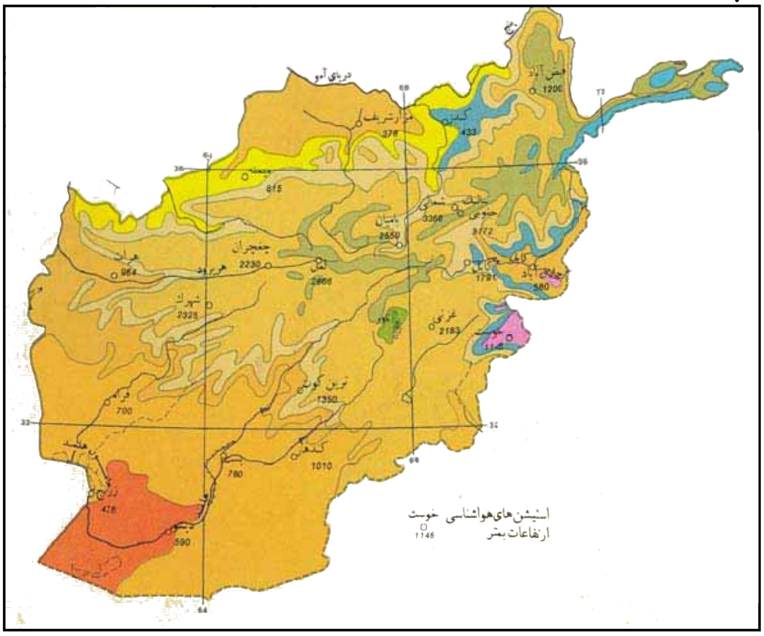

د انسان ټولې هڅې چې د ژوند د پايښت لپاره تر سره کېږي نېغ په نېغه د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې وي.

هغه خواړه چې خوړئ يې، هغه اوبه چې څښئ يې، هغه کالي چې د اقليم له بدلون سره سم يې د ځان د ساتلو لپاره اغوندئ، هغه کور چې ژوند په کې کوئ، هغه ورځني کارونه چې د خپل ژوندانه د پايښت لپاره يې سرته رسوئ، ټول د هغې سيمې د اقليم تر اغېز لاندې دي چې ژوند په کې کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد په معتدله شمالي سيمه کې پروت دی. اقليم يې په بيلابيلو برخـو کــې لــه سمندرونو څخه د لرې والي، د سمندر له کچې څخه د لوړوالي، د غرونـو د لـوړوالي او ټيټوالي او هغو بادونو له کبله چې د هغې پر خوا لګيږي، يو له بله څخه توپير لـري. ځينـې ښارونه يې لکه: کندهار، جلال آباد او خوست چې په ټيټو اولږو لوړو سيمو کې پراته دي، په اوړي کې يې اقليم تود او په ژمي يې هوا وچه او بې واورې وي. په داسي حال کې چـې د باميان، غزني، کابل، غور او نور ښارونه چې په لوړو کې پراته دي په اوړي کې يې هوا نه سړه او نه توده بلکې معتدله وي او په ژمي کې ساړه او له واورو ډک وي.

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي، هره ډله دې پر ژوند باندې د اقليم د اغېزو په هکله يو له بله سره خبرې وکړي او بيادې نورو ټولګيوالوته ووايي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

۱ – زموږ هېواد افغانستان په کومه اقليمي سيمه کې پروت دی؟

۲ – د ځينو سيمو ژمي لکه: کندهار، جلال آباد، او خوست څه ډول هوا لري؟ بيان يې کړئ.

۳ – افغانستان کوم ډول اقليم لري؟خرنګوالی يې ووایاست.

له ټولګي څخه بهر کار اوفعاليت:

زده کوونکي دې په دې هکله چې په دې وروستيو کلونو کې ولې وچکالي زموږ په هېواد کې رامنځته شوه، يو مطلب وليکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دېرشم لوست

د افغانستان کانونه

موخه:

– د افغانستان تر ځمکي لاندې سر چېنو سره دې زده کوونکي اشنا شي.

– آیا افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنوله پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی او که څنګه؟

– ویلی شئ چې په افغانستان کې د پام وړ کانونه کوم دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

فني	هنري او مسلکي، حرفه يي
زيرمه	ذخيره
کان	معدن
په نښه کول	اثباتول، په گوته کول، موخه نيول

افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنو له پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی خو له ډېرو څخه یې تــر اوســه پورې په سم او فني ډول گټه نه ده اخيستل شوې.

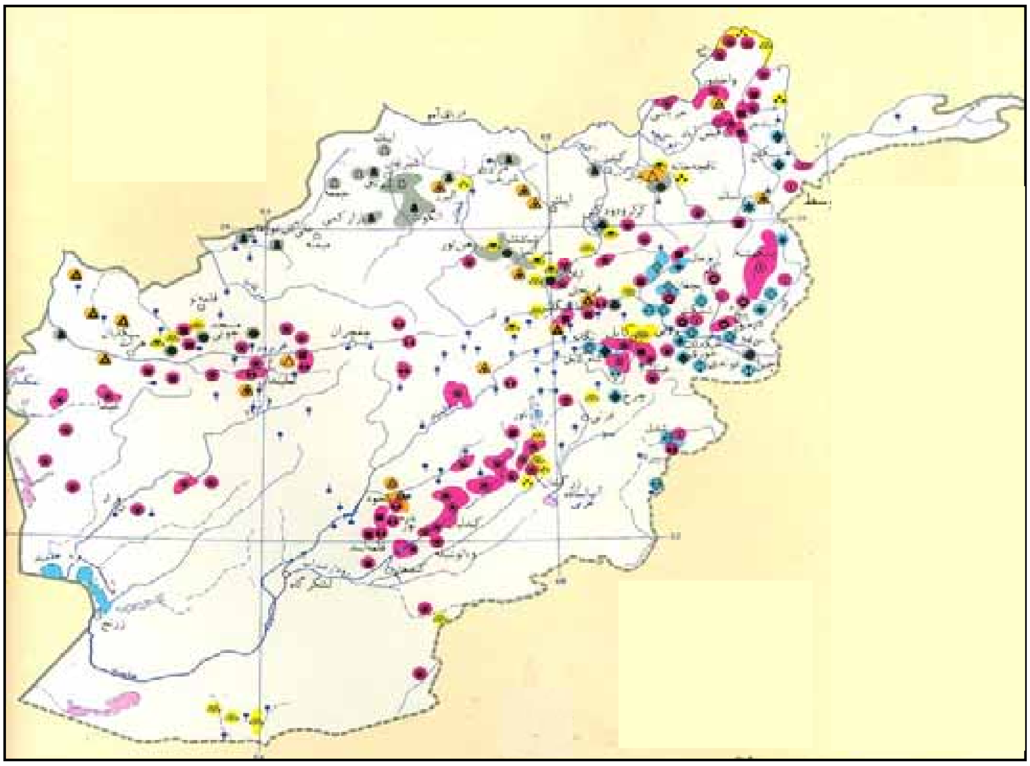

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د یادولو وړ کانو څخه ځینې دا دي: د سرو زرو، سپینو زرو، لاجوردو، زمردو، اوسپنې، جستو، مسو، د ډبرو سکرو، پټرولو، طبیعي ګازونو، ګوګړو، ګچو او داسې نورو چې یوازې د ډبرو له سکرو، ښکلو کانو او مالګې څخه یې ګټه اخیستل کېږي.

د طبیعي ګاز یا ګیس زېرمې د جوزجان، هرات، فارياب او تخار په ولایتونو کې په نښه شوي دي.

د ډبرو سکاره چې په تودوخه کې ورڅخه کار اخیستل کېږي په کرکر، درهٔ صوف او اشپشته کې دي.

مالګه په تالقان او نمکسار کې لاس ته راځي. همدارنګه ښکلې ډبرې لکه: مر مر، رخام په جاغوري، غزني، کندهار، غوربند، کابل او داسې نورو سیمو کې په ډېره اندازه پیدا کېږي. پټرول په هرات، جوزجان، فارياب او کندوز کې په نښه شوي دي.

د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په باره کې دې سره خبرې وکړي. د خپلې ډلې نظر دې د خپل استازي په مرسته ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- د ډبرو سکرو اهمیت او ارزښت
- د مالګې اهمیت او ارزښت

بېلګه ییزې پوښتنې:

١ – نقشې ته وګورئ او وواياست چې د ډبرو سکاره د هېواد په کومو سیمو کې پیدا کېږي؟

٢ – نقشې ته وګورئ او وواياست چې پټرول د هېواد په کومو سیمو کې موندل کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

٣– ښایسته ډبرې په.................، ....، .... کې پیدا کېږي.

٤– د ډبرو سکاره د هېواد په ....، ....او.................کې دي.

له ټولګي نه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د لویانو په مرسته په دې هکله چې ولې د هېواد ځینې کانونه تر اوسه پورې ناسپړلي پاتې دي، یو مطلب ولیکئ او سبا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږدېرشم لوست

د افغانستان ځنګلونه

موخې :

– د هېواد له ځنګلونو سره د زده کوونکو اشنايي.

– زده کوونکي دې د ځنګلونو له ساتلو سره مينه پيدا کړي.

– آيا کله مو له خپل ځان سره پر دې باندې فکر کړی دی چې ځنګلونه زموږ په ژوند کې څه اغېز او څه ارزښت لري؟

له نوو لغتونو سره بلد شئ

استوګنه	اوسيدنه ، ژوند کول
لوټ	چور ، چپاول
څېړۍ	بلوط
لمنځه	ارچه
زمينه	طرحه ، موضوع، متن ، هغه شی چې د هغې پر مخ نقشه رسم شي

ځنګلونه د هر هېواد له ډېرو ګټورو او ارزښت لرونکو طبيعي سرچينو څخه شمېرل کېږي. ځنګل د ځارويو او الوتونکو د بېلابېلو ډولونو لپاره د پټېدلو او استوګنې ډېر ښه او مناسب ځای وي. د ځنګل هوا سمه، معتدله، پاکه او په زړه پورې وي. ځنګل د يوې سيمې د اوبو او هوا په بدلون کې غوره اغېز لري.د يوې سيمې هوا پاکه او په زړه پورې کوي.

ځنګلونه زيات اقتصادي ارزښت هم لري چې سربېره پر مېوو يې د ځنګلونو له لرګيو څخه د ودانيو په جوړولو اوهمدارنګه په سوځولوکې هم کار اخيستل کېږي.

د افغانستان د پستې ځنګلونه د بادغيس، سرپل او سمنګان په ولايتونو او د څېړۍ او لمنځې ځنګلونه دکونړ، نورستان، پکتيا، خوست، ننګرهار، لغمان او کاپيسا په ولايتونو کې شته.په هېواد کې د وروستيو جګړو او د لرګيو د قاچاقيانو له خوا په غير قانوني توګه د هغو د غوځولو له امله اوس ددې ځنګلونو د ونو شمېر مخ په کمېدو دی او ورځ په ورځ زموږ دغه ملي شتمنی لوټ کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن د ځنګلونو او طبيعي سرچينو د ساتلو اهميت او ارزښت هر چاته ښکاره دی. له هغو څخـــه په سمې ګټې اخيستنې سره کولی شو چې د اقتصادي پر مختياوو زمينه په ځانګړې توګه د لرګيـــو او کاغذ جوړولو په صنعت کې برابره کړو. د ځنګلونو ساتنه زموږ د ټولو دنده ده.

زده کوونکي دې د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د لوست غوره مطلبونه په لنډه توګه په ټولګي کې بيان کړي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

١. ځنګلونه د يوې سيمې پر اوبو او هوا باندې څه اغېز لري؟
٢. کوم لاملونه زموږ د هېواد د ځنګلونو د له منځه تللو سبب ګرځي؟
٣. د ځنګلونو ساتنه دچا دنده ده؟
۴. ځنګلونه څه ډول اقتصادي سرچينې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:
زده کوونکي دې د خپلو لوېانو په مرسته د ځنګلونو د ګټو او ارزښت په هکله يو مطلب وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵– سوله او بشري حقونه

اووه دېرشم لوست سوله او ژوندون

موخې:

- زده کوونکي دې د سولې له مفهوم سره څه ناڅه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د سولې او جګړې تر منځ توپير وکړاي شي.
- زده کوونکي دې له سولې او هوساينې سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شي

ګواښ	تهديد
بشپړ	پوره ، مکمل، تول
تلفات	له منځه تلل، مړه کېدل
غميزه	لوی مصيبت ، ناوړه او لويه بده پېښه

۱– سوله څه ته وايي؟
۲– سوله څه ګټه لري؟

سوله له هغې فضا څخه عبارت ده چې په هغې کې انسان له هېڅ لوري څخه تر ګواښ لاندې نه وي او يا د کوم خطر احساس ونه کړي. په سوله ييزه فضا کې انسان کولای شي ډېر ښه فکر وکړي، زيات او ښه کار وکړي، زياته زده کړه وکړي او په پای کې ډېر ښه ژوند ولري.

يوازې انسانان نه بلکې ځاروي هم سولې ته اړتيا لري.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې چې څو کاله ويجاړوونکې جګړه روانه وه، نه يوازې زيات مالي زيانونه يې ورسول، بلکې زيات ځاني تلفات او زيانونه يې هم درلودل. له نيکه مرغه د جرمني د بن د ښار موافقه ليک دغه اوږده غميزه پای ته ورسوله او بيا يې د نوي سوله ييز ژوند پيلېدل زموږ د ګران هېواد د رنځېدلو خلکو په برخه کړل چې وکړای شي له خپلو انساني حقونو څخه برخمن شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره تر خبرو اترو وروسته د لاندې مطلبونو په هکله وغږېږي او نور دې په غور سره غوږ کېږدي.

- د سولې ښېګڼې
- دجګړې زیانونه

ښېلګه ییزې پوښتنې:

– څه وخت کولای شو خپلې زده کړې په ښه توګه پر مخ بوځو؟

– سوله زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د سولې له ټینګېدو څخه وروسته ستاسې په سیمه کې کوم شیان جوړ او څه ډول کارونه تر سره شوي دي؟ یو مطلب پرې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دیرشم لوست

سوله څه ډول ټینګولای شو

موخه:

- زده کوونکي باید وپوهیږي چې د سولې د منځته راتلو شرایط څه ډول تیار او برابریږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړین	ضروري
عدالت	نیاو، انصاف
وسیله	سبب، واسطه
خوندي	ساتلی، محفوظ
تجاوز	تیری

۱- کوم دولتونه زیات پایښت کولای شي؟

۲- د همیشنۍ سولې د ټینګښت وسیلې اوشرطونه کوم دي؟

سوله او هوسایي د هر انسان د ژوندانه لپاره یو اړین او ضروري کار دی، ځکه چې له همېشنۍ او دوامدارې سولې پرته ټولنه پر مختګ او ترقي نه شي کولی.

لاندې ټکي د سولې له پایښت سره زیاته مرسته کولای شي:

- په ټولنه کې د عدالت شتون او موجودیت د همېشنۍ سولې د ټینګښت لپاره ښه وسیله شمېرل کېږي.
- دا تجربه شوې ده کومو دولتونو چې عدالت ټینګ او تامین کړی دی، زیات پایښت یې کړی دی. هغو دولتونو چې ظلم او زور ته مخه کړې ده، ژر له منځه تللي دي.
- د یو داسې نظام شتون چې وکړای شي له کوم توپیر او امتیاز څخه پرته د هېواد د ټولو اوسېدونکو حقونه خوندي وساتي، قوانین پر ټولو باندې یو شان پلي کړای شي او کار د کار اهل ته وسپاري.
- هر څوک باید خپل او د نورو حقونه وپېژني او د نورو پر حقونو باندې تیری او تجاوز ونه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وويشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې په خپل منځ کې مشوره سره وکړي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووايي.

- عدالت
- ظلم

ښيلګه ييزې پوښتنې:

- لاندې اصطلاحګانې تعريف کړئ؟

  عدالت، نظام

- که چېرې کار د کار اهل ته وسپارل شي، څه ګټه لري؟
- ظلم او بې عدالتي څه ډول پايلې لري؟ په دې هکله په لنډه توګه څرګندونې وکړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د سولې په هکله يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه دیرشم لوست

بشري حقونه

موخې:

- زده کوونکي دې د بشري حقونو له مفهوم سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې خپل او د نورو حقونه یو له بله څخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د بشري حقونو درناوی وکړي.

۱- بشري حقونه څه شی دي؟

۲- د بشري حقونو ځانګړنې په څه کې دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره اشنا شئ.

درناوی	احترام
تمیز	فرق او بیلول
خصوصیات	ځانګړنې
جوخت	پیوست، یوځای
سوغات	تحفه

بشري حقونه له ټولو هغو حقونو څخه عبارت دي چې په انسان پورې د هغه د انسانیت په خاطر اړه پیدا کوي.

د بشري حقونو قانون د استوګنې، ژبې، مذهب، قوم او نژاد په پام کې له نیولو پرته د یو انسان حقونه خوندي کوي او ساتي یې.

که د بشریت د پیدایښت له نظره ورته وګورو ټول انسانان آزاد نړۍ ته راغلي او مساوي او برابر حقونه لري. انسان له حقونو او حقونه له انسان پرته اصلاً هیڅ معنا نه لري. له دې کبله بشري حقونه له انسان سره جوخت منځ ته راغلي دي او د خدای (ج) سوغات دی.

د ملګرو ملتونو د بشر د حقونو په اعلامیه کې چې یو نړیوال ارزښت لري د نړۍ ټول افراد د بشري حقونو په منلو مکلف ګڼل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې مطلب په اړوند وغږیږي او ښوونکی صاحب دې د دوی نظر اصلاح او بشپړ کړي.

د انسانانو حقونه

بېلګه ییزې پوښتنې:

- حق څه شی دی؟
- بشري حقونه کوم دي؟
- آیا د قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییزو اړیکو له مخې کولی شو یو څوک له بل چا څخه ښه او اوچت وشمېرو؟
- انساني حقونه څه وخت منځ ته راغلي دي او چا هغه بشر ته ورکړي دي؟

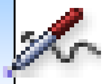

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته په دې هکله چې تاسې په ټولنه کې څه حقونه لرئ، یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلوېښتم لوست

یو انسان کوم حقونه لري؟

موخې:

- زده کوونکي دې له خپلو او د نورو له حقونو سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د نورو د حقونو درناوی وکړي.

۱- انسان کوم حقونه لري؟

۲- موږ مسلمانان یو پر بل باندې څه حق لرو؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شئ.

هڅه	سعی ، کوشش
دنده	وظیفه
سپکې سپورې	بدې، ترخې، نا مناسبه خبـــرې او کنځل
ډاگي	پسته رسان

د قرآن شریف او د بشري حقونو له نړیوالې اعلامیې سره سم که څه هم د یو انسان حقونه زیات دي خو له دې ســـره ســـره کولای شو د هغو له ډلې څخه په لاندې ډول په ساده او آســـانه توگه یې د یو شمېر یادونه وکړو:

- **مساوات**: د حقونو له پلوه ټول انسانان یو تر بله سره مساوي او برابـــر دي. هېڅـــوک ددې حق نه لري چې د ژبې، مذهب، سیمې، او داسې نورو له مخې یو پر بل باندې ښه وبلل شي. موږ مسلمانان نه یوازې یو تر بله سره وروڼه یو بلکې یو تر بله سره په خلقت کې برابر هم یو.
- **د ژوندانه حق**: د ژوندانه حق د خدای تعالی (ج) ورکړه ده. ټول انسانان باید د خپل ځان او نورو د ژوند کولو د حق په ساتلو کې هڅه او درناوی وکړي. ځکه دغه زموږ د ټولـــو انـــساني دنده ده. لکه څرنگه چې خپل ژوند راباندې گران دی د نورو ژوندانه ته هم باید پـــه درنـــه او د قدر په سترگه وگورو او د نورو ژوندانه ته زیان و نه رسوو.
- **د آزادۍ حق**: آزادي او د هر چا د ځان خوندیتوب د هر انسان حق دی چې بایـــد د هغـــې درناوی وکړو. هر هغه څه چې خپل ځان ته یې خوښوو، نورو ته یې هم خوښ کړو او حق نه لرو چې د نورو آزادۍ ته زیان ورسوو.
- **د بیان آزادي**: هر انسان حق لري هغه څه چې غواړي په ژبه یې ووایي خو داسې نه چـــې د نورو په تاوان وي او د نورو حقونه تر پښو لاندې کړي. د بېلگې په توگه موږ حق نه لرو بل چاته سپکې سپورې ووایو.
- **د کسب او کار د ټاکلو آزادي**: هر څوک حق لري له خپل استعداد او غوښتنې سره ســـم کسب او کار ځانته وټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **د مالکیت حق:** هر څوک د مالکیت حق لري او ددې حق لري چې کور، موټر، مځکــه او داسې نور ولري. موږ مسلمانان باید د نورو د ملکیت درناوی وکړو او د بل چا پر مال بانــدې تېری ونه کړو.

• **د زده کړې حق:** هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. په ښوونځیو او پوهنتونونو کــې خپلــو زده کړوته دوام ورکړي.

• **د پاک چاپېریال د لرلو حق:** هرڅوک حق لري چې په یو پاک او صاف چاپېریال کې ژوند وکړي. حکومت باید په دې هکله له خلکو سره مرسته وکړي.

• **د ګرځیدو او مېشته کیدو حق:** هر څوک کولی شي چې پخپل هېــواد کــې پــه آزاد ډول وګرځي او استوګنه غوره کړي. تاسې کولای شئ په افغانستان کې هر چېرې چــې وغــواړئ، ولاړشئ او هر ځای چې وغواړئ واوسیږئ او د نړۍ هر ګوټ ته مسافرت وکړئ.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې موضوعګانو په هکله وغږیږي.

- آیا ډاکټر یا نور دولتي مامورین د دې حق لري چې ستاسې لیک خلاص کړي؟
- آیا سپکې سپورې ویل د بیان آزادي ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

– که چېرې یوه فابریکه د ځنګلو اوبه ناولې کړي، کولی شو د هغې فعالیت بند کړو؟ څرنګه؟

– پولیس څه وخت کولی شي تاسې تلاشي کړي یا مو ولټوي؟

– آیا حکومت ستاسې پاسپورت اخیستی شي؟ ولې؟

–آیا ترافیک ستاسې موټر د تېریدونکو د تېریدو په خاطر درولی شي؟

– د انسان د حقونو نومونه واخلئ.

– آیا د روغتیا وزارت له خوا ګومارل شوي کسان د ناروغۍ د خپریدو په وخت کې ددې حق لري چې کوچنیان واکسین کړي؟

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library